

Ervaringsverhalen in beeld

*De verzwegen verhalen over de
dekolonisatieoorlog van Nederlands-Indië
en de daaropvolgende repatriëring verteld*

Naam: Lucia Feenstra
Studentnummer: 410700

Begeleider: Dr. A.G. Fokkema
Tweede lezer: Dr. B.C.M. Kester

Master Media Studies Media & Journalistiek,
Erasmus School of History, Culture and Communication,
Erasmus Universiteit Rotterdam

Master Thesis

Juni 2016

Ervaringsverhalen in beeld

De verzwegen verhalen over de dekolonisatieoorlog van Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring verteld

Naam: Lucia Feenstra
Studentnummer: 410700

Begeleider: Dr. A.G. Fokkema
Tweede lezer: Dr. B.C.M. Kester

Master Media Studies Media & Journalistiek
Erasmus School of History, Culture and Communication
Erasmus University Rotterdam

Master Thesis

Juni 2016

ABSTRACT

In de periode van 1946 tot 1968 komen ongeveer 300.000 repatrianten uit Nederlands-Indië naar Nederland. Tot deze groep behoren ook de Indische Nederlanders, de personen die na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië de Nederlandse nationaliteit kregen. Bij hun aankomst in Nederland namen zij hun ervaringen, opgedaan tijdens de dekolonisatieoorlog, mee. Uit verschillende onderzoeken blijkt echter dat deze herinneringen verzwegen zijn gebleven. Er lijkt een ‘vergeven en vergeten’ houding te zijn die typerend is voor het postkoloniale tijdperk. Waarschijnlijk is er om die reden tussen 1969, het jaar waarin Indië-veteraan Joop Hueting getuigt over de geweldpleging van de Nederlandse troepen tijdens de politionele acties, en 2011 weinig media-aandacht geweest voor het koloniale verleden van Nederland. Deze maatschappelijke stilte lijkt de laatste jaren steeds meer te verdwijnen, zoals blijkt uit het feit dat er meer boeken uitkomen over de gebeurtenissen en vergeten verhalen en verzwegen herinneringen naar buiten komen.

Die verschuiving van stilzwijgen naar aandacht voor en discussie over de periode van de dekolonisatieoorlog en de repatriëring komt ook naar voren in de media. Media spelen namelijk, met hun berichtgeving als grootste bron voor informatie in de samenleving, een belangrijke rol bij beeldvorming. Zeker documentaires dragen met hun kijk op de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring bij aan de beeldvorming in de samenleving. Dit onderzoek richt zich op de beeldvorming in documentaires die zijn uitgezonden op de publieke omroep, waarin ervaringsverhalen van Indische Nederlanders aan bod komen. De hoofdvraag luidt daarbij als volgt: Wat is de beeldvorming over de dekolonisatie van Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders, aan de hand van oral history in recente documentaires?

Met behulp van een kwalitatieve inhoudsanalyse is de beeldvorming in documentaires geproduceerd na 2011 achterhaald. Uit de analyse kwam naar voren dat de documentaires over het algemeen observerend en verklarend van aard zijn. Dat wil zeggen dat de documentaires de kijker thuis iets willen vertellen, iets willen uitleggen. De ervaringsverhalen van de Indische Nederlanders ondersteunen daarbij het argument over de werkelijkheid. Bovendien kwamen er in de documentaires verschillende perspectieven van Indische Nederlanders aan bod. In hun verhalen zijn er twee belangrijke thema's te onderscheiden. De genocide die plaatsvond tijdens de dekolonisatieoorlog, waarbij een gehele bevolkingsgroep werd bedreigd om hun afkomst, en de Indisch Nederlandse identiteit. Het niet-Nederlands en het niet-Indonesisch zijn, heeft impact gehad op de Indische Nederlander. Ook de aankomst in Nederland heeft de Indisch Nederlandse identiteit bepaald. Om zo min mogelijk op te vallen en zich aan te passen aan de situatie besloten de Indische Nederlanders zichzelf het zwijgen op te leggen.

KEYWORDS: *Nederlands-Indië, dekolonisatieoorlog, Bersiap, repatriëring, documentaires, beeldvorming, oral history, ervaringsverhalen, Indische Nederlanders, Indisch zwijgen.*

Voorwoord

Horen, zien en zwijgen. Deze drie beeldjes had mijn opa op het dressoir staan in de woonkamer. Ik vond het altijd schattige beeldjes van apen, maar nu ik dit onderzoek heb afgerond, denk ik dat deze beeldjes misschien wel staan voor mijn familiegeschiedenis. Ik ben namelijk derde generatie Indo-Europeaan, een halve Indo.

Mijn oma is nu 80 jaar oud en kwam in 1950 naar Nederland. Zij is een Indische Nederlander, een Indo-Europeaan. In 2008 overleed mijn opa, ook hij was een Indo-Europeaan. Hij kwam in 1957 naar Nederland met het schip de Asturias. En volgens mij heeft mijn opa stilzwijgend veel last gehad van de oorlog. Helaas, vertelden beiden nooit veel over de oorlog. Ze wisten niet veel, omdat zij zelf nog kind waren. Zelfs mijn moeder begreep nooit hoe het in elkaar zat en wat hen overkomen was. Laatst vertelde mijn oma dat naarmate ze ouder werd, ze zich steeds meer gaat herinneren. En straks als mijn oma er niet meer is, dan heb ik niemand meer aan wie ik iets kan vragen over mijn geschiedenis. Straks, als de generatie van mijn oma er niet meer is, kunnen we alleen iets over Nederlands-Indië te weten komen door de archieven en de naslagwerken. En individuele herinneringen aan een land voegen voor mij persoonlijk meer toe dan zo'n verslag op papier.

Ik zie vaak nog dat mijn familie moeite heeft met het 'nergens écht bij horen', ze zijn (wat betreft hun uiterlijk) geen Nederlander en ze zijn geen Indonesiër. Ook als mensen aan mij vragen wat mijn afkomst is, weten ze vaak niet wat een Indo is. En als ik al zo weinig weet over mijn geschiedenis, hoe moeten de buitenstaanders daar dan iets over weten? Daarom wilde ik op zoek gaan naar mijn geschiedenis. Ik wilde meer weten over wat mijn opa, oma en 299.998 andere repatrianten hebben meegemaakt. Met deze scriptie hoop ik niet alleen duidelijkheid voor mij alleen te scheppen, maar ook voor de mensen om mij heen. Deze scriptie is aan de ene kant het einde en aan de andere kant het begin. Ik sluit met deze scriptie mijn studentenjaren af en open met deze scriptie misschien wel deuren voor een gesprek tussen families binnen de Indisch Nederlandse groep in de samenleving of binnen de samenleving in zijn geheel. Ik hoop dat ik hiermee mensen met elkaar kan verbinden en begrip voor elkaar kan creëren.

Lucia Feenstra

Papendrecht, 19 juni 2016

Inhoudsopgave

1. Inleiding	7
1.1. Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	9
2. Theoretisch kader	11
2.1. Beeldvorming	11
2.1.1. Beeldvorming en media	12
2.1.2. Representatie van getuigen en slachtoffers	13
2.1.3. Beeldvorming en de dekolonisatieoorlog.....	14
2.2. Het documentaire genre	15
2.2.1. Representatie van de werkelijkheid	16
2.2.2. Verschillende typen in het documentaire genre	17
2.3. Oral history	19
2.3.1. Ervaringsverhalen	20
2.3.1a. Soorten ervaringsverhalen	21
2.4. Postkoloniale thema's	22
2.4.1. Genocide en geweld.....	23
2.4.2. Emoties.....	23
2.4.3. Herinneringen.....	24
2.5. Conclusie	26
3. Methode	27
3.1. Kwalitatieve inhoudsanalyse	27
3.1.1. Thematische analyse	28
3.2. Codering	28
3.3. Eenheden en periode	30
3.4. Betrouwbaarheid en validiteit	34
4. Resultaten	35
4.1. Observerende en verklarende documentaires	35
4.2. Thema's	36
4.2.1. Teleurgesteld thuiskomen en een falende Nederlandse staat.....	37
4.2.2. Wreedheid/genocide	39
4.2.3. Slechte leefomstandigheden	40
4.2.4. Vrouwen als slachtoffers en helden.....	42
4.2.5. Nog maar een kind	43
4.2.6. Bescherming van Japanners	45
4.2.7. Identiteit.....	46
4.2.8. Zwijgende herinneringen en trauma's	46

4.3. Kernthema's	48
4.3.1. Genocide.....	48
4.3.2. De Indisch Nederlandse identiteit	49
4.3.2a. Indisch zwijgen.....	49
5. Conclusie.....	51
5.1. Beantwoording hoofd- en deelvragen	51
5.2. Theoretische reflectie	52
5.3. Beperkingen en aanbevelingen	55
Literatuur en referenties.....	58
Appendix A: Resultaten axiaal coderen	63
Appendix B: Resultaten selectief coderen	67

1. Inleiding

Op 9 december 1947 vallen Nederlandse troepen het dorpje Rawagedeh binnen om het gebied te zuiveren van Indonesische guerrillastrijders (Luttikhuis & Moses, 2014). Na de Japanse overgave brak namelijk een periode van onrust aan in Nederlands-Indië. Verschillende groepen Indonesische jongeren probeerden tijdens deze Bersiap [Wees Paraat!] periode de leiding met geweld in handen van de Indonesiërs te krijgen. De Nederlandse troepen kwamen om de vrede en orde terug te brengen en de Indonesische vrijheidsstrijders te onderdrukken. Dit ingrijpen staat in Nederland bekend als de politionele acties. Deze acties waren zo gewelddadig dat er internationaal druk werd uitgeoefend op Nederland, waarna de Nederlandse troepen zich in de maanden december 1948 en januari 1949 terugtrokken. Na een lange periode van onrust, de dekolonisatieoorlog, komen Nederland en Indonesië tot een soevereiniteitsoverdracht en wordt Indonesië op 27 december 1949 onafhankelijk (Nationaal Comité 4 en 5 mei, z.d.).

Tussen 1946 en 1968 komen ongeveer 300.000 repatrianten verspreid over vier golven uit Nederlands-Indië naar Nederland. Deze vier golven van repatrianten bestonden uit Totoks (volbloed inwoners met enkel Europese voorouders), Indo-Europeanen (nakomelingen met inlandse en Europese voorouders), Molukse ex-KNIL-militairen en Chinese Indonesiërs (Vos, 2008). De Totoks, Indo-Europeanen en de Molukkers vormen samen de groep Indisch Nederlandse repatrianten. De repatrianten kwamen naar Nederland vanwege het verlies van hun ambtelijke aanstelling, de slechte omstandigheden (discriminatie) in Indonesië (nadat Nederlanders als staatsgevaarlijk werden verklaard), hun spijt voor de keuze van het Indonesisch staatsburgerschap na de onafhankelijkheid of omdat ze niet gedemobiliseerd konden worden in Indonesië (Vos, 2008).

In 1969 getuigde Indië-veteraan Joop Hueting als eerste over de Nederlandse terreur tijdens de dekolonisatieoorlog (Scagliola, 2002). Uit zijn getuigenis blijkt dat de Nederlandse militairen misdaden hebben begaan tijdens de politionele acties. Na een verontschuldiging vanuit Nederland in 1969 heeft de zaak stilgelegen tot 2008. De weduwen van de slachtoffers besloten dat jaar naar de rechter te stappen en Nederland aan te klagen. Op 9 december 2011 bood de Nederlandse ambassadeur namens Nederland excuses aan voor het bloedbad in Rawagedeh. Deze zaak kreeg veel aandacht en zorgde voor een toenemende interesse in het massageweld tijdens het conflict tussen Nederland en Indonesië (Luttikhuis & Moses, 2014). In 2012 kwam er ook aandacht voor het bloedbad in Sulawesi doordat de advocaat van de zaak Rawagedeh de Nederlandse staat eveneens verantwoordelijk stelde voor de gebeurtenissen in Sulawesi. Onder leiding van Westerling werden er op dat eiland duizenden Indonesiërs gedood. De zaak kwam niet voor de rechter, maar de Nederlandse overheid besloot wél haar excuses aan te bieden in 2013. Er werd door de overheid gesproken over excessen tijdens het dekolonisatie conflict, waarbij de overheid specifiek aangaf dat het om

uitzonderlijke casussen ging (Luttikhuis & Moses, 2014). In hetzelfde jaar dat er aandacht kwam voor het tweede bloedbad, werden er ook twee foto's gevonden van een executie van een aantal Indonesiërs. Deze foto's waren afkomstig uit een privé album van een Nederlandse soldaat en werden door een activist gevonden in een afvalcontainer. Deze vondst resulteerde in de vraag vanuit de overheid naar een grootschalig onderzoek naar de gebeurtenissen tijdens het dekolonisatieconflict (Luttikhuis & Moses, 2014).

Volgens Scagliola (2007) is er een soort 'vergeven en vergeten' houding die typerend lijkt te zijn voor het post-holocaust tijdperk. In haar onderzoek naar de verhalen over de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië kwam er onder andere ook naar voren dat er in het postkoloniale Nederland nog steeds onwetendheid heerst met betrekking tot de gebeurtenissen in de voormalige kolonie. Om die reden was er waarschijnlijk tussen 1969 en 2011 weinig media-aandacht voor het koloniale verleden van Nederland. Deze maatschappelijke stilte is ook te zien aan de boeken die geschreven zijn over de gebeurtenissen tijdens de dekolonisatieoorlog. Zo schreef Freriks (2015) in de NRC dat er nu verschillende boeken uitkomen over de gebeurtenissen, vergeten verhalen en verzwegen herinneringen. Freriks is een Nederlandse schrijver die in 2015 ook een boek heeft geschreven over de verborgen verhalen van de onafhankelijkheid van Indonesië. Freriks stelt dat tot op de dag van vandaag voormalig Nederlandse militairen en Indische Nederlanders hun verhalen van de gebeurtenissen vaak verborgen houden. Zelfs familie van de getuigen lijken niet te weten wat er in die periode heeft plaatsgevonden. Het zwijgen over de dekolonisatieoorlog lijkt dus karakteriserend te zijn voor het postkoloniale tijdperk en past binnen de doofpotmentaliteit waaraan Scagliola (2002) refereert. Deze doofpotmentaliteit heeft te maken met de keuze van de regering om het vertrouwen in het leger te behouden. Er lijkt sprake te zijn van taboeïsering waarbij bepaalde vragen ondenkbaar zijn en niet gesteld mogen worden uit politieke overwegingen.

Naast een maatschappelijke stilte is er ook sprake geweest van een wetenschappelijke stilte, omdat wetenschappers de betrokken groepen niet wilden kwetsen (Scagliola, 2002). Door deze stiltes is er onwetendheid ontstaan binnen de samenleving, resulterend in een "verdeeld interpretatiekader" van de gebeurtenissen tijdens de oorlog in Indonesië (Scagliola, 2002). De ene groep gelooft dat er structureel misdaden zijn begaan door de Nederlandse militairen en de andere groep gelooft in de onschuld van de militairen.

Het is daarom interessant te onderzoeken wat de beeldvorming is van de dekolonisatieoorlog en daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders¹ naar

¹ Personen die tijdens of na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië woonden en daar status 'Nederlander' hadden of in afwachting waren van deze status. Ook Molukkers behoren tot deze groep. (Beets, Huisman & Van Imhoff, 2003).

Nederland. Media spelen een belangrijke rol bij beeldvorming, omdat de media, als grootste bron voor informatie in de samenleving, de publieke opinie kunnen beïnvloeden (Adoni & Mane, 2004). Omdat er steeds meer berichtgeving is gekomen over de dekolonisatieoorlog, is er waarschijnlijk ook een bepaalde beeldvorming te onderscheiden in de berichtgeving. Zeker documentaires die de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring behandelen dragen met hun kijk op de feitelijke werkelijkheid bij aan de beeldvorming van dit onderwerp in de samenleving (Bonner, 2013). Daarom richt dit onderzoek zich op de beeldvorming in documentaires (uitgezonden op de publieke omroep) waarin ervaringsverhalen, als vorm van *oral history*, over de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring worden gebruikt om de werkelijkheid die in de documentaire in beeld wordt gebracht, te ondersteunen. De hoofdvraag luidt daarbij als volgt: Wat is de beeldvorming over de dekolonisatie van Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders, aan de hand van oral history in recente documentaires? Deze vraag is opgedeeld in twee deelvragen:

DV 1: Welke ervaringsverhalen over de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring komen er aan bod in de documentaires?

SDV 1: Van wie zijn deze verhalen?

SDV 2: Welke thema's zijn er te onderscheiden in deze ervaringsverhalen?

DV 2: Wat is de functie van de ervaringsverhalen over de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring in de documentaires?

Er is specifiek gekozen voor de dekolonisatieoorlog en repatriëring, omdat de Indische Nederlanders naast de dekolonisatieoorlog ook de repatriëring hebben meegemaakt. Ze zijn hierbij slachtoffer en getuige. Ze zijn bedreigd of hebben meegevochten en hun getuigenis/ervaringsverhaal in de documentaires draagt bij aan de beeldvorming over deze periode.

1.1. Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

Er is al eerder onderzoek gedaan naar de dekolonisatieoorlog en de repatriëring. Zo hebben Cottaar en Willems (1984) gekeken naar de beeldvorming van de Nederlanders over de repatrianten. Uit hun studie bleek onder andere dat repatrianten zich moesten aanpassen en niet mochten klagen over hun situatie. Scagliola bestudeerde in 2002 en 2007 de dekolonisatieoorlog (de misdaden van de Nederlandse militairen) en ervaringsverhalen van Nederlandse militairen. In 2013 onderzocht Zweers de onafhankelijkheidsoorlog, maar hij richtte zich vooral op gecensureerde verhalen in de media rondom de oorlog, zoals kranten en beeldmateriaal. Zijn onderzoek bespreekt onder andere de misdaden van de Nederlandse militairen tijdens de politionele acties, maar belicht de kant van de Indische Nederlanders niet. Lutikhuis en Moses brachten in 2014 een boek uit waarin verschillende onderzoekers het conflict tijdens de dekolonisatie van Nederlands-Indië belichten. Onder andere historicus

Limpach (2014) schrijft in dit boek over het Nederlands militair handelen tijdens de dekolonisatieoorlog.

Ondanks dat er steeds meer verhalen over de dekolonisatieoorlog en de repatriëring aan het licht komen, is maar weinig bekend over de manier waarop Indische Nederlanders de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring hebben ervaren. Het doel van dit onderzoek is dan ook om te achterhalen op welke manier ervaringsverhalen over de dekolonisatieoorlog en de repatriëring worden gebruikt in documentaires en welke thema's te onderscheiden zijn in deze ervaringen.

Dit onderzoek levert een bijdrage aan de kennis over de manier waarop beeldvorming ontstaat door middel van documentaires waar ervaringsverhalen een grote rol in spelen, maar draagt ook bij aan hoe de beeldvorming van het (Nederlands) koloniaal verleden plaatsvindt op de publieke omroep. De publieke omroep heeft de taak de samenleving te informeren om zo de democratie te bevorderen. Bovendien richtten voorgaande onderzoeken van Scagliola (2002, 2007), Zweers (2013), Limpach (2014) en Luttikhuis en Moses (2014) zich vooral op de kant van de Nederlandse militairen en de militaire operaties. Dit onderzoek richt zich juist op de kant van de Indische Nederlanders, waardoor er nieuwe inzichten verkregen worden op het gebied van de representatie van verhalen van 'slachtoffers' en ervaringen met oorlog in de media.

Sociaal-maatschappelijk is dit onderzoek ook relevant, omdat het inzicht geeft in wat binnen de groep Indische Nederlanders, in de samenleving, speelt. Zeker na de eerdergenoemde maatschappelijke en wetenschappelijke stilte lijkt er nu wél ruimte te zijn voor onderzoek naar het koloniale verleden. Door te achterhalen wat voor verhalen er in de documentaires naar voren komen, is er inzicht verkregen in de aard van de verhalen en hoe deze verhalen daarom al die tijd verborgen zijn gebleven. Daarnaast lijkt er tegenwoordig nog steeds verdeeldheid te zijn wat betreft de interpretatie van de gebeurtenissen tijdens de dekolonisatieoorlog. Het onderwerp leeft en dat is vooral te zien aan de aandacht in de media en de toename in boeken met persoonlijke verhalen van getuigen.

2. Theoretisch kader

Tijdens dit onderzoek staat de volgende vraag centraal: Wat is de beeldvorming over de dekolonisatie van Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders, aan de hand van oral history in recente documentaires? Met deze vraag wordt ervan uitgegaan dat er een verband bestaat tussen beeldvorming over het koloniaal verleden van Nederland en de documentaires waarbij een beeld geschapen wordt door het gebruik van ervaringsverhalen (oral history) van Indische Nederlanders. De concepten beeldvorming en oral history vormen de basis van het onderzoek en zullen helpen bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag. In dit hoofdstuk zal het verband tussen beeldvorming, documentaires en oral history nader worden uitgewerkt in paragraaf 2.1., 2.2. en 2.3. Ook zullen wetenschappelijke inzichten over de representaties van slachtoffers en getuigen en de soorten thema's die in ervaringsverhalen naar voren kunnen komen, worden beschreven in paragraaf 2.4.

2.1. Beeldvorming

Afgelopen jaren is er steeds meer berichtgeving gekomen over de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring. In deze berichtgeving is een bepaalde beeldvorming te onderscheiden over de gebeurtenissen in deze periode. Hall (2013) noemt zulke beeldvorming ook wel de representatie van de gebeurtenissen. De beeldvorming komt voor een groot deel tot stand door het gebruik van beelden en teksten, waarna een bepaalde visie wordt ontwikkeld bij de kijkende mens (Smelik, Buikema & Meijer, 1999; Hall, 2013). Dit proces is volgens Adoni en Mane (1984) te vergelijken met de sociale constructie van de werkelijkheid door de beeldvorming in de media. Hierbij zijn de media niet de enige factoren die de werkelijkheid construeren. Sociale interactie, de samenleving en de cultuur spelen ook een rol. Servaes en Tonnaer (1992) leggen ook een verband tussen media en beeldvorming en geven de volgende definitie van beeldvorming: "Beeldvorming is een cultureel proces waarbij individuen en/of sociale groeperingen op basis van contacten en relaties met omgevingsobjecten, de werkelijkheid waarbinnen deze objecten zich bevinden interpreteren, en dit beeld vervolgens aan de eigen 'werkelijkheid' toetsen" (p. 49). De beeldvorming over de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring wordt dus geconstrueerd door de mens zelf en de context (cultuur) waarbinnen hij of zij zich bevindt (Servaes & Tonnaer, 1992; Hall, 2013). Berger en Luckmann (1966) delen de context van het individu op in een concrete, materiele context waarin iemand zich bevindt en de normatieve context. Deze normatieve context ontstaat door externalisatie, objectivatie en internalisatie bij de kijker.

Externalisatie houdt in dat bepaalde opvattingen en gedragingen die regelmatig binnen de samenleving voorkomen een geaccepteerde werkelijkheid vormen. Deze geaccepteerde werkelijkheid noemt men objectivatie. De opvattingen komen voort uit

instituties, het gezin, het onderwijs, de overheid, de kerk en de media. Door deze opvattingen te herhalen, ontstaat er een sociale werkelijkheid die iedereen geaccepteerd heeft (Berger & Luckmann, 1966). Het gaat bij externalisatie over het ontstaan van maatschappelijke en culturele feiten. Deze feiten zijn vervolgens te herleiden in de woordkeuze, acties, opvattingen, ideeën en normen en waarden van de personen binnen een cultuur. Een feit wordt een objectivatie wanneer het individu geen invloed meer kan uitoefenen op de gedachte. Op die manier worden normen en waarden eigen gemaakt en zijn ze terug te vinden in de acties en communicatie van het individu. Dit proces wordt internalisatie genoemd (Tennekes, 1990). De context van een kijker bepaalt hoe hij of zij bepaalde beelden en mediateksten interpreteert en daar voor zichzelf betekenis aan geeft (Servaes & Tonnaer, 1992). Dit proces van interpreteren gebeurt op een actieve manier. De waarneming wordt getoetst aan wat de kijker al weet, zijn of haar context.

2.1.1. Beeldvorming en media

Zoals in de vorige paragraaf al naar voren kwam, spelen media een belangrijke rol bij de beeldvorming (Adoni & Mane, 1984; Servaes & Tonnaer, 1992; Smelik, Buikema & Meijer, 1999). Dit komt omdat de media de grootste bronnen van informatie zijn voor de samenleving en op die manier de publieke opinie kunnen beïnvloeden (De Boer & Brennecke, 2003). En indirect hebben de media invloed op manier waarop de mens zijn eigen wereld materieel vormgeeft (Adoni & Mane, 1984; Servaes & Tonnaer, 1992; Smelik, Buikema & Meijer, 1999). De media hebben dus de macht de beeldvorming over bepaalde zaken en de wereld van de kijker te beïnvloeden.

Daarbij komt dat hoe meer media-aandacht er wordt gegeven aan een onderwerp, hoe groter de aandacht vanuit de samenleving wordt. Dit is ook te zien aan de aandacht rondom de gebeurtenissen tijdens de dekolonisatieoorlog. Voorheen was er weinig bekend over de gewelddadige moorden die de Nederlandse militairen gepleegd hadden. Toen er in 2013 twee foto's werden gevonden van een executie van een aantal Indonesiërs en dit in de media werd genoemd, nam de aandacht vanuit de samenleving voor de acties van de Nederlandse militairen tijdens de dekolonisatieoorlog toe (Luttikhuis & Moses, 2014). Deze invloed van de media wordt *agenda setting* genoemd (Scheufele & Tewksbury, 2007). Natuurlijk kan dit ook het geval zijn bij het in beeld brengen van de gebeurtenissen tijdens de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring, maar aangezien dit onderzoek gericht is op documentaires waarin de verhalen van de getuigen (overlevenden) naar voren komen, wordt er niet gekeken naar de manier waarop de media in het algemeen de onderwerpen neerzetten en hoeveel aandacht de media aan het onderwerp besteden.

Daarentegen wil de maker wel dat de kijker van de onderzochte documentaires de boodschap op een bepaalde manier interpreteert. Hall (1973) noemt dit proces 'encoding'. Bij

het maken van de boodschap wordt er rekening gehouden met de doelgroep, zodat de boodschap logischer is voor de kijker en interpreteren makkelijker wordt (De Boer & Brennecke, 2003). Daarna interpreteert de kijker de boodschap en geeft hij of zij betekenis aan het onderwerp (Van Gorp, 2007). Hall (1973) noemt dit proces bij de kijker 'decoding'. Hier toetst de kijker van de documentaire de inhoud van het verhaal aan zijn of haar individuele opvattingen, ervaringen en kennis.

Hall (1973) en Van Gorp (2007) gaan er dus beiden van uit dat de ontvanger van de mediaboodschap niet passief is, maar de boodschap op een actieve manier interpreteert. Soms komt de interpretatie van de kijker overeen met het beeld dat de maker van de documentaire voor ogen had met de boodschap. Dit wordt *preferred reading* genoemd (Hall, 1973). Er vindt dus een wisselwerking plaats tussen de mediaboodschap en de cognitieve schema's van de ontvanger. Wanneer een individu weinig kennis heeft over een bepaald onderwerp, heeft het beeld dat de media scheppen meer invloed op de visie van de kijker (De Vreese, 2005).

Een groot deel van de beeldvorming vindt plaats in de hersenen, maar hoe dit proces zich voortzet in het hoofd is lastig te analyseren. Daarom is dit onderzoek gericht op de materiële kant van beeldvorming: hoe concrete beelden en teksten in de media zorgen voor een bepaalde beeldvorming bij het publiek (Smelik, Buikema & Meijer, 1999).

2.1.2. Representatie van getuigen en slachtoffers

De manier waarop personen in beeld worden gebracht in de media, bepaalt hoe de kijker thuis de personen ziet (Vanderveen, 2011). Vooral mensen die zelf geen directe ervaringen hebben met bepaalde gebeurtenissen, halen hun oordeel uit de media. Een gebeurtenis wordt gepersonaliseerd door ooggetuigen in beeld te brengen. Vaak worden hierbij ook de slachtoffers in beeld gebracht om te laten zien wat voor gruwelijke dingen er hebben plaatsgevonden (Sontag, 2004). Gebeurtenissen zoals een oorlog in Azië worden door de kijker thuis in Nederland beoordeeld aan de hand van beelden die zij zien in de media.

Naast dat getuigen gebruikt worden om een gebeurtenis op televisie te personaliseren, worden er vaak ook slachtoffers en daders aangehaald in de reconstructie van de gebeurtenis. Deze slachtoffers en daders worden op een bepaalde manier in de media gepresenteerd (Vanderveen, 2011). Vaak zijn de slachtoffers vrouwen, kinderen en ouderen. Zij worden gezien als hulpeloos en onschuldig en zijn daardoor een 'ideaal' slachtoffer (Moeller, 2002; Hoijer, 2004; Vanderveen, 2011). Er is veel minder interesse voor een man als slachtoffer (Moeller, 2002) en daardoor krijgt het mannelijke slachtoffer minder snel medelijden van de kijker (Dijker, 2010). Wanneer de vrouwen, kinderen en ouderen worden genoemd als slachtoffer, wordt de gebeurtenis erger bevonden. Gebeurtenissen waarbij deze groep het slachtoffer is, gaan tenslotte in tegen het humanitair oorlogsrecht.

Bovendien is het publiek eerder geneigd aandacht te geven aan slachtoffers die dichtbij staan. Dit zijn bijvoorbeeld mensen waarmee zij zich kunnen identificeren, mensen die op hen lijken (Moeller, 1999; Szorenyi, 2009). Barbara Ehrenreich (geciteerd in Moeller, 1999) verwoordt dit als volgt: “If there were a couple of million blond, blue-eyed people facing starvation somewhere, I think the media coverage would be so intense, we’d know their names by this time. We’d see them as individuals.” (p.22). Als de kijker zichzelf niet ziet als slachtoffer, dan wordt het slachtoffer of de getuige al snel gezien als de ander (Hall, 1997). Hoe meer een slachtoffer of getuige op de kijker thuis lijkt, hoe sneller de kijker geïnteresseerd is. Vanuit die optiek maakt dit het slachtoffer ook idealer, want de kijker kan zich dan identificeren met het slachtoffer of de getuige. Tijdens dit onderzoek wordt er onder andere gekeken naar van wie de verhalen komen.

2.1.3. Beeldvorming en de dekolonisatieoorlog

Zoals eerder aangegeven, is de afgelopen jaren de interesse in de dekolonisatieoorlog, mede dankzij de media, toegenomen (Luttikhuis & Moses, 2014). Er zijn nieuwe verhalen naar buiten gekomen en er is een publieke discussie ontstaan over de gewelddadige koloniale geschiedenis van Nederland. Daarbij zijn er beelden geschapen over de dekolonisatieoorlog.

De manier waarop de Nederlandse overheid bijvoorbeeld de schandalen tijdens de oorlog beschrijft, kenmerkt de morele zelfgenoegzaamheid van de naoorlogse Nederlandse samenleving (Luttikhuis & Moses, 2014). De overheid spreekt over excessen, maar het waren geen uitzonderingen. Volgens Limpach (2014) ging het om structureel geweld. Zo werd het conflict in Indonesië aangeduid als ‘politonele acties’, omdat het volgens de Nederlandse overheid ging over een intern probleem waarbij de rechtsorde gehandhaafd moest worden (Luttikhuis & Moses, 2014).

Mede door de keuze voor de benaming ‘politonele acties’ werd er in Nederland een bepaald beeld geschapen van het conflict in Indonesië (Hendriks, 2012). Raben (geciteerd in Pottjewijd, 2016), bijzonder hoogleraar koloniale en postkoloniale cultuurgeschiedenis, zegt bovendien dat de term ‘politonele acties’ is bedacht om het maar geen oorlog te noemen. Op het moment dat er sprake is van een oorlog gelden de internationale regels over oorlog en door het politonele acties te noemen, leek het een klein, binnenlands ordeprobleem. De politonele acties moesten de orde weer brengen, waarbij de schijn werd gewekt dat het leger niet zou optreden (Pottjewijd, 2016).

Ook het andere front in deze dekolonisatieoorlog liet het conflict op een bepaalde manier zien. De Indonesische journalisten vertolkten het geweld tijdens de Bersiap namelijk op een nationalistische manier (Yuanda Zara, 2012). Dit was het onder andere de kwestie bij het bloedbad van Zuid-Sulawesi, waar executies plaatsvonden onder het commando van Nederlandse Kapitein Raymond Westerling. Naarmate de tijd verstreek veranderde het beeld

van het bloedbad in de Indonesische media als gevolg van de excuses en de compensatie casussen gerelateerd aan het koloniale geweld van Nederlandse kant. Eerst werd er in de Indonesische media gesproken over 'opoffering voor de natie' en later over 'individueel lijden en verlies' (McGregor, 2012). Dit laat zien dat de beeldvorming van sommige gebeurtenissen in de loop der jaren door media kunnen veranderen.

2.2. Het documentaire genre

Tijdens dit onderzoek worden verschillende tv-documentaires onderzocht die te maken hebben met de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring naar Nederland. Aangezien media een belangrijke rol spelen bij de beeldvorming over een bepaald onderwerp, zullen de onderzochte documentaires ook bijdragen aan de beeldvorming over de dekolonisatieoorlog en de repatriëring. Er is vrij veel literatuur te vinden over documentaires. In dit onderzoek ligt de focus vooral op de representatie van de werkelijkheid, in dit geval de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring, in documentaires. De documentairefilm is een specifiek film- en televisie(programma) genre. Het genre is te vergelijken met de non-fictiefilm en tracht de actualiteit op een creatieve manier weer te geven (Grierson, geciteerd in Bonner, 2013). Vaak probeert een documentaire daarbij een beeld te geven van een aspect uit de realiteit (Nichols, 2010). Dit kan een aspect zijn uit de politiek, de maatschappij, de wetenschap, de geschiedenis of de (belevings-)wereld van de documentairmaker. De documentaires van dit onderzoek richten zich op de geschiedenis en streven ernaar de geschiedenis te reconstrueren met behulp van ervaringsverhalen.

Een van de kenmerken van de documentaire is dat een verhaal vaak meerdere verhaallijnen heeft (Nichols, 1991). Aangezien er tijdens dit onderzoek gebruik wordt gemaakt van documentaires waarin verschillende verhalen verteld worden over zowel de repatriëring als de dekolonisatieoorlog, zullen er ook verschillende verhaallijnen te onderscheiden zijn in de te analyseren documentaires. Wél dragen de verhalen elk apart bij aan het hoofdonderwerp van de documentaire. Dit wil zeggen dat het overkoepelende onderwerp van de documentaire vanuit verschillende individuele verhalen wordt belicht. Een documentaire laat zien wat er gebeurt en maakt daarbij gebruik van selectiemethoden en editing om van losse verhalen één geheel te vormen (Bonner, 2013).

Net zoals bij een fictiefilm heeft de documentairefilm een narratieve, verhalende laag met een plot. Ook zijn er verschillende karakters, situaties en gebeurtenissen te onderscheiden (Nichols, 1991). En bij zowel de fictiefilm als de documentairefilm worden er keuzes gemaakt over het onderwerp, het kader en de presentatie van de film. Deze keuzes zijn subjectief van aard, omdat de keuzes afhangen van de technologie en de ideologie van de maker. Aangezien dit onderzoek zich richt op documentaires die zijn uitgezonden op de

publieke omroep, zal er niet echt een bepaalde ideologie naar voren komen in de documentaires. De publieke omroep heeft namelijk als taak de samenleving te informeren over maatschappelijke onderwerpen en dit kan de omroep het beste doen door onderwerpen zo in beeld te brengen dat de opvattingen binnen de samenleving worden weerspiegeld (Manschot, 1993; McManus, 2009; Soroka et al., 2012).

Maar de documentaire verschilt ook van de fictiefilm. De fictiefilm is volgens Nichols (1991) een fantasieverhaal met een illusie waarbij de feitelijke wereld geïmiteerd wordt. Een documentaire staat hier los van, omdat het genre zich richt op de (historische) echte wereld (Nichols, 1991). Een documentaire kan worden gezien als een constructie van de werkelijkheid waarbij verschillende bestaande symbolen, taal en discoursen worden geordend om betekenis te geven aan het onderwerp, de werkelijkheid, van de documentaire. Zeker gezien de taak van de publieke omroep en de overlevenden die zelf aan het woord komen, wordt er door middel van de documentaires een constructie gemaakt van de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring.

2.2.1. Representatie van de werkelijkheid

De documentaire laat een representatie van de wereld zien. Hierbij kan een bepaalde zienswijze van iemand uitgelicht worden met de intentie de opvattingen van de kijkers te beïnvloeden (Nichols, 1991, 2010). Het uitgangspunt van de documentaire is dan het argument over de wereld. Dit argument wordt ondersteund met bewijsvoering en commentaar. Het argument is een statement over de wereld en dit statement kan in de documentaire expliciet naar voren komen door bijvoorbeeld een voice-over of in een interview, maar kan ook impliciet naar voren komen door de manier van monteren (Nichols, 1991, 2010). Een dominante techniek in de onderzochte documentaires is het doen van interviews, maar ook de voice-over. De uitspraken tijdens het interview en de uitspraken die de voice-over doet, dragen bij aan hoe de kijker de informatie tot zich neemt en welke conclusie de kijker aan het eind van de documentaire kan trekken. De voice-over kan daarbij de kijker in een bepaalde richting van interpretatie sturen (Nichols, 2010). De manier waarop de documentairemaker het statement van de documentaire naar voren laat komen, hangt af van zijn of haar doel en de invalshoek dat in de film naar voren komt. Grierson (geciteerd in Bonner, 2013) noemt de documentaire ook wel een creatieve benadering van de actualiteit.

Mensen verwachten dat de documentaire een betrouwbaar beeld laat zien van de feitelijke wereld (Plantinga, 2005). De foto's mogen niet misleidend zijn en de werkelijkheid mag alleen opgenomen zijn en niet al geïnterpreteerd zijn voordat het op film is gezet (Plantinga, 2005). Zo wordt een voice-over ook gezien als manipulatief, omdat de kijker zelf het beeld moet kunnen interpreteren (Plantinga, 2005). Toch maken documentaires vaak gebruik van deze elementen (Plantinga, 2005). Volgens Bruzzi (geciteerd in Bronner, 2013) is

het bovendien ook lastig te zeggen of een documentaire echt de werkelijkheid laat zien, want op het moment dat mensen gefilmd worden, gaan ze zich anders gedragen en zo ontstaat er geen film van het echte leven in de feitelijke wereld. Wél maakt de documentaire gebruik van politieke en persoonlijke voorstellingen. Hierbij laat de documentaire een bepaald beeld zien in de toekomst of het verleden. De films kunnen bijvoorbeeld een voorstelling maken van politieke veranderingen en de maatschappelijke consequenties hiervan. De documentaires vertellen daarmee iets over de wereld waarin de mens leeft. Soms weerspiegelt een documentaire de bestaande denkbeelden over een bepaald onderwerp, iemands perceptie van een bepaald fenomeen. En andere keren laat een documentaire bijvoorbeeld het leven zien van een individu, waarbij het leven van deze individu wordt vastgelegd. De werkelijkheid in beide documentaires is niet verzonnen, maar er is wel nagedacht over welke stappen de documentairemaker moet nemen om deze werkelijkheid juist weer te geven in beeld.

2.2.2. Verschillende typen in het documentaire genre

Volgens Nichols (2010) zijn er zes typen documentaires te onderscheiden binnen het genre: het verklarende, observerende, participerende, reflecterende, performatieve en poëtische type documentaire. Deze vormen zijn een soort vingerafdruk van de maker van de film en laten elk een andere manier van representatie zien (Nichols, 2010). De typen kunnen gezien worden als een manier om de film te organiseren. Allereerst het *verklarende* type documentaire. Bij dit type spreekt de documentaire direct tot de kijker met behulp van een voice-over verhalenverteller. Deze verteller is alwetend en onzichtbaar, maar maakt een objectieve indruk door zijn afstandelijke manier van vertellen (Nichols, 2010). Hij vertelt de kijkers namelijk over de situatie en hoe zij over deze situatie moeten denken. Het beeld dat bij de stem gezien wordt, is een demonstratie van het gesproken woord. De waarheid staat bij dit soort documentaires centraal (Plantinga, 2005), maar er wordt wel een bepaald perspectief of argument over de werkelijkheid laten zien en dit argument wordt gedurende de documentaire onderbouwd. Een bepaalde interpretatie van de beelden wordt door de voice-over het publiek opgelegd.

De *observerende* documentaire laat zien wat er gebeurt en volgt het beeld dat voor de camera plaatsvindt zonder onderbreking (Nichols, 2010). Het is een 'fly on the wall' type waarbij het onderwerp voor de camera wordt geobserveerd. De aanwezigheid van de maker en de filmmaker moeten tijdens het filmproces worden genegeerd. De personen die gefilmd worden, moeten zich zo gedragen zoals ze normaal doen. De kijker heeft bij dit type documentaire de vrijheid om een bepaalde betekenis aan de beelden te geven. Hij heeft dus een actieve rol, waarbij hij zijn interpretaties van de documentaire baseert op zijn waarnemingen (Nichols, 2010).

De *participerende* documentaire is het tegenovergestelde van de observerende documentaire. Er vindt interactie plaats tussen de filmmaker en de persoon die gefilmd wordt. Waar in de observerende documentaire de filmmaker niet in beeld komt, komt de filmmaker in dit type documentaire juist wel in beeld. De maker neemt actief deel in de documentaire en heeft invloed op de situatie die in beeld wordt gebracht. Zo kan er bijvoorbeeld interactie plaatsvinden tussen de maker en het onderwerp of de persoon die gefilmd wordt. In dit soort gevallen neemt de filmmaker bijvoorbeeld een interview af. Er is hierbij een soort relatie ontstaan tussen de twee partijen (Nichols, 2010).

Bij de *reflecterende* documentaire is de constructie van het verhaal een deel van het grote verhaal van de documentaire. Er wordt inzicht gegeven in het filmproces. Zo wordt er bijvoorbeeld in de documentaire aangegeven dat sommige verhalen niet verteld kunnen worden omdat ze niet zijn toegelaten op de locatie waar het verhaal zich afspeelt. Dit type documentaire is een soort autobiografische documentaire waarbij de filmmaker(s) zelfbewust en zelfkritisch is (zijn) (Nichols, 2010).

Bij een documentaire type zoals de *performatieve* documentaire, moet de documentairemaker zelf optreden om zijn film te maken, maar ook andere personen kunnen dit doen (Nichols, 2010). Zo gaat het bij dit type nog over de actualiteit dat zich voor de camera voordoet, maar doordat deze actualiteit is opgevoerd, is het dus letterlijk een creatieve benadering van de actualiteit (Grierson, geciteerd in Bonner, 2013). Het beeld dat wordt laten zien, is speciaal opgezet voor de documentaire. Het heeft een specifieke en persoonlijke invalshoek waarbij de werkelijkheid wordt aangevuld met fictieve gebeurtenissen (Nichols, 2010).

Het laatste type documentaire, de *poëtische* documentaire, richt zich op hoe de wereld eruit kán zien (Nichols, 2010). Dit is een indirect beeld van de werkelijkheid. Het is een subjectief type documentaire waarbij een bepaalde toon, sfeer en een bepaald gevoel wordt neergezet. Vaak laat dit type documentaire hierbij de verbeelding van de maker zien en worden er ervaringen in beeld gebracht.

De eerste twee typen en het laatste type richten zich op een bepaalde beeldvorming. De verklarende documentaire laat zien hoe het beeld dat geschapen wordt, geïnterpreteerd moet worden en heeft daarmee een 'gesloten' karakter. Het poëtische type is ook meer 'gesloten', omdat deze ervaring met een bepaald fenomeen in beeld brengt. De observerende documentaire geeft daarentegen de kijker de vrijheid om zelf een bepaalde betekenis te geven aan de beelden (Plantinga, 2005). Dit type heeft dus een 'open' karakter wat betreft interpretatie. De andere typen hebben meer te maken met de constructie van het verhaal. Bij de één is de maker onderdeel van het verhaal, de ander laat het filmproces zien, weer een ander laat een performance zien (Nichols, 2010). Aangezien de meeste documentaires binnen meerdere categorieën passen en hybride zijn, is het lastig de documentaires één bepaalde

categorie toe te wijzen. Wel kan het opvallendste type dat in de documentaire naar voren komt volgens de theorie van Nichols worden benoemd (Bonner, 2013). Tijdens dit onderzoek laten de documentaires vooral interviews zien met getuigen. Hierbij komt de documentairemaker tijdens de interviews niet in beeld. De documentaires zijn in dat opzicht een hybride vorm met kenmerken van een observerende en verklarende documentaire.

2.3. Oral history

De documentaires die onderzocht worden proberen, zoals eerder gezegd, de geschiedenis te reconstrueren met behulp van ervaringsverhalen van getuigen van de dekolonisatieoorlog en de repatriëring. In dit onderzoek spelen ervaringsverhalen dus een belangrijke rol.

Ervaringsverhalen zijn een vorm van oral history. Een ander woord voor oral history is mondelinge geschiedenis. De mondelinge geschiedenis bestaat uit gesproken herinneringen (Thompson, 2000; De Wever & François, 2003). Daarbij worden getuigen geïnterviewd, betreffende hun ervaringen in het verleden, om het verleden te reconstrueren (De Wever & François, 2003). De Wever en François schreven in 2003 een boek over de mondelinge geschiedenis en hoe deze gebruikt wordt in de praktijk. Mondelinge verhalen over het verleden zorgen ervoor dat achterhaald kan worden wat er zich heeft afgespeeld. De verhalen vullen bestaande informatie aan. Ook wordt de mondelinge geschiedenis steeds meer verbonden aan immaterieel erfgoed, het maakt de bestaande geschiedenis levendiger en begrijpelijker (De Wever & François, 2003).

Thompson's ideeën sluiten hierop aan (2000). Thompson (2000), als pionier van oral history, zegt onder andere dat de verhalen van individuen het maatschappelijke verleden kunnen transformeren. Deze verhalen geven een extra betekenis aan wat men al weet en zorgen voor een herinterpretatie van de geschiedenis. Dit wil overigens niet zeggen dat er sprake is van een subjectieve geschiedenis (Leydesdorff, 2004). Uit onderzoek van Browning (geciteerd in Perks & Thomson, 2015) blijkt bovendien dat herinneringen van overlevenden stabiel zijn dan bijvoorbeeld herinneringen aan verkrachting of moord. De verhalen fungeren als bewijs en reconstrueren de context van bepaalde gebeurtenissen (Thompson, 2000; Leydesdorff, 2004). En deze verhalen zorgen er vervolgens weer voor dat de 'normale' burger zijn eigen leven beter leert begrijpen (Thompson, 2000). Volgens Thompson (2000) is oral history "... a history built around people." (p. 23).

Daarnaast stelt Leydesdorff (2004) dat de verhouding tussen de officiële gecanoniseerde geschiedenis en de individuele herinnering elkaar tegen kunnen spreken. Zo spreekt zij in haar boek *De mensen en de woorden* over herinneringsactivisme, waarbij bepaalde groepen binnen de samenleving hun verhaal willen laten horen. Eén zo'n groep betreft de getuigen van de Japanse bezetting in Nederlands-Indië. Deze groep was bang dat sommige historische beelden en verhalen vergeten zouden worden door de dominantie van

andere beelden en verhalen (Raben, 2001). Zo is de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog wel bekend in Nederland en de koloniale herinnering met daarbij de gebeurtenissen tijdens de dekolonisatieoorlog (vrijwel) niet. Door aandacht te vragen voor hun eigen herinneringen kwamen er twee historische verhalen tegenover elkaar te staan die elk een ander perspectief hebben op de geschiedenis (Leydesdorff, 2004). Wat Raben (2001) geconstateerd heeft, als het gaat om het lobbyen van individuele herinneringen die afwijken van de collectieve geschiedenis, is ook te zien bij de herinneringen aan de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië. Er komen steeds meer verhalen (herinneringen) aan het licht die een ander perspectief laten zien op de gebeurtenissen tijdens de desbetreffende periode (Luttikhuis & Moses, 2014).

2.3.1. Ervaringsverhalen

Oral history in de vorm van ervaringsverhalen bestaat uit waardevolle individuele herinneringen die anders verloren zouden gaan (De Wever & François, 2003). Door getuigen te interviewen, komen er persoonlijke verhalen aan het licht. Dit kunnen belevenissen zijn die nog niet zijn vastgelegd of verhalen die een geheel andere kijk geven op het verleden (Thompson, 2000; Leydesdorff, 2004). Door op zoek te gaan naar ervaringsverhalen en deze te gebruiken in de geschiedenis wordt het publiek betrokken bij de culturele erfenis (Scagliola & De Jong, 2014).

Scagliola (2002) deed in haar boek *Last van de oorlog* onderzoek naar de verwerkingen van de dekolonisatieoorlog bij de Nederlandse militairen en maakte gebruik van ervaringsverhalen van militairen. Zij constateerde dat er onder de overlevenden/getuigen een soort taboeïsering heerst. Velen hebben een trauma opgelopen en door de problematische verhouding tussen het Nederlandse zelfbeeld en de koloniale ervaring van geweld zijn veel verhalen niet verteld. De verhalen zijn bewust in de doofpot gestopt om in het belang van een bepaalde partij bepaalde gebeurtenissen verborgen te houden (Scagliola, 2002). Ook de regering deed hieraan mee en koos ervoor om het vertrouwen in het leger en het juridische apparaat te behouden. In 2007 deed Scagliola opnieuw onderzoek naar de dekolonisatieoorlog, zij vergeleek de stilte rondom de dekolonisatieoorlog met de Holocaust. Volgens Levy en Senaider (geciteerd in Scagliola, 2007) was er ook na de Holocaust een fase waarin verhalen verzwegen werden. Daarna brak er een fase aan waarbij er een duidelijk beeld ontwikkeld werd en ten slotte ontstond er een fase van kosmopolitisering, waarbij de Holocaust een politieke en maatschappelijke betekenis kreeg en, tot op de dag van vandaag, de inwoners verbindt en motiveert. Zoals eerder aangegeven, is er volgens Scagliola (2007) een soort 'vergeven en vergeten' houding die ook typerend lijkt te zijn voor het postkoloniale tijdperk. Soms weet zelfs de familie van de getuigen niet wat er in de periode van de dekolonisatieoorlog heeft plaatsgevonden. Het zwijgen blijkt uit onderzoek van Scagliola in

2002 al karakteriserend voor het postkoloniale tijdperk. Volgens Scagliola (2007) kunnen ervaringsverhalen wel degelijk iets toevoegen aan de maatschappelijke beeldvorming over een gebeurtenis in het verleden. Het zou de inwoners in Nederland op den duur, net zoals bij de Holocaust, kunnen verbinden en motiveren. Alleen is de beeldvorming over de dekolonisatieoorlog op dit moment nog lang niet zo ver als de beeldvorming over de Holocaust.

Leydesdorff (2004) noemt in haar boek *De mensen en de woorden* verschillende voorbeelden van het gebruik van ervaringsverhalen bij de geschiedschrijving van oorlogen. Zo is er onder andere gebruik gemaakt van ervaringsverhalen bij de koloniale oorlog in Algerije. Net zoals bij de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië is er hier ook sprake van een jarenlange stilte bij 'ooggetuigen' (Leydesdorff, 2004). Ooggetuigen van deze koloniale oorlog durfden pas na veertig jaar en onder invloed van de journalistiek openlijk te spreken over de moorden en martelingen van vrijheidsstrijders door het Franse leger. Deze verhalen werden al vermoed, maar uit schaamte werd er een lange tijd gezwegen over de gebeurtenissen (Leydesdorff, 2004).

2.3.1a. Soorten ervaringsverhalen

Bij ervaringsverhalen komen emoties kijken. Emoties spelen een belangrijke rol bij het herinneren, terughalen en herleven van bepaalde gebeurtenissen (Bornat, 2010). De situatie van de Joden, verzetsstrijders, politiek gevangenen en dwangarbeiders lijkt overeen te komen met de repatrianten die naar Nederland kwamen na de dekolonisatieoorlog. Joden, verzetsstrijders, politiek gevangenen en dwangarbeiders kwamen na de oorlog weer terug in Nederland en moesten vechten voor een plaats binnen de samenleving. Tijdens de wederopbouw hielden zij hun verhalen voor zichzelf, maar later kwamen er verhalen naar buiten over het 'in de steek gelaten zijn', roof van hun eigendommen, het 'er niet bij horen' en het 'anders zijn' (Leydesdorff, 2004). Deze kwesties waren soms zelfs zo erg dat mensen besloten zelfmoord te plegen (Leydesdorff, 2004). Voor de repatrianten was Nederland weliswaar geen voormalig thuisland, maar zij moesten net zoals de vier hierboven genoemde groepen een nieuw leven opbouwen in Nederland. En waarschijnlijk speelt het 'er niet bij horen' en het 'anders zijn' misschien wel een grotere rol bij de repatrianten dan bij de verzetsstrijders en andere teruggekomen personen. De repatrianten kwamen tenslotte van een geheel ander continent en uit een andere cultuur. De gevoelens van depressie en overwegingen van zelfmoord zullen daarom niet minder zijn.

In de ervaringsverhalen van de Indische Nederlanders komen mogelijk ook trauma's boven. Trauma's kunnen van historische betekenis zijn, zoals bij de Holocaust het geval is. Een trauma heeft volgens psycholoog Ben Ezer (geciteerd in Leydesdorff, 2004) te maken met een ernstige gebeurtenis dat zich afspeelt in de wereld buiten een individu. De manier

waarop deze gebeurtenis door de persoon wordt ervaren, bepaalt of er sprake is van een trauma. Vaak is er hier ook sprake van verdringing en vergeten (Leydesdorff, 2004). En volgens Scagliola (2002) is dit onder andere ook het geval bij de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië. Trauma kan dus een thema zijn dat te onderscheiden is in ervaringsverhalen, maar ook andere thema's zijn te onderscheiden in oral history, zoals in het boek *Wij hebben als mens geleefd: het Joodse proletariaat van Amsterdam, 1900-1940*. In dit boek komen er verschillende thema's naar voren in de interviews met de Joodse arbeidersklasse. Zo wordt er onder andere gesproken over rouw, verslagenheid, verdriet, het geluk weer vinden, ellende, wanhoop en onderdrukking (Leydesdorff, 1987). Aangezien het post-Holocaust tijdperk overeen lijkt te komen met het postkoloniale tijdperk (Scagliola, 2007) kunnen de thema's die bij de ervaringsverhalen van getuigen uit het Joodse proletariaat van Amsterdam ook terugkomen in de ervaringsverhalen van de Indische Nederlanders.

Stoler en Strassler deden in 2002 onderzoek naar de herinneringen uit laat koloniaal Indonesië. Zij spreken ook over een tegengeschiedenis die is ontstaan door de verhalen van getuigen. Daarbij stuiten zij erop dat het voor de geïnterviewden makkelijker was om over de Japanse bezetting te praten dan over de dekolonisatieoorlog. Ze vonden het lastig te praten over individuele herinneringen aan het geweld van de Nederlanders tijdens de oorlog. Dit kan net zoals bij de koloniale oorlog in Frans-Algerije duiden op angst die het verzwijgen van herinneringen tot gevolg heeft.

2.4. Postkoloniale thema's

Kenmerkend voor dekolonisatieoorlog in Indonesië is dat er twee fronten waren: het Europese en het non-Europese front. De burgers bevonden zich tijdens dit conflict tussen die twee troepen. De dekolonisatieoorlog is daarom volgens Poeze (2012) een burgeroorlog te noemen, omdat er niet echt sprake is geweest van een oorlog tussen twee naties. Bovendien maakte het machtsvacuüm van de (burger)oorlog in Indonesië het mogelijk om op politiek gebied de orde met geweld te handhaven.

In de loop der jaren zijn er verschillende onderzoeken gedaan naar de dekolonisatieoorlog waarbij zowel de Nederlanders als de Indonesische autoriteiten gebruik maakten van geweld. Deze onderzoeken zijn gebundeld in het boek van Luttikhuis en Moses (2014). In deze onderzoeken zijn er drie verschillende thema's te onderscheiden die typerend zijn voor het dekolonisatieconflict. Deze thema's zijn ondergebracht in deelparagrafen 2.4.1. 'Genocide en geweld', 2.4.2. 'Emoties' en 2.4.3. 'Herinneringen'.

2.4.1. Genocide en geweld

De dekolonisatieoorlog in Indonesië had, net zoals andere dekolonisatieoorlogen, veel weg van een genocide (Luttikhuis & Moses, 2014). Dekolonisatieoorlogen laten de context zien van raciale 'othering'. In het geval van Indonesië werden de Nederlanders door de Indonesiërs als anders gezien, iedereen die samenwerkte met de Nederlanders werd dan ook gestraft. Soms gaat dit raciale othering zo ver dat er sprake is van dehumanisering van de vijand. Wat er vervolgens weer voor zorgt dat het makkelijker is om hen uit te moorden (Luttikhuis & Moses, 2014).

In 2012 deed Kreike onderzoek naar de Kampongs, de stadsgedeeltes/dorpen gelegen in de dorpsstreek op het platteland van Indonesië. Zo was de verovering op het sultanaat Atjeh op het eiland Sumatra langdurig en wreed. Een groot deel van de rivierdelta in Atjeh werd verwoest door de Nederlanders. Kreike (2012) noemt de oorlog ook wel een indirecte genocide. Niet alleen strijders van Atjeh werden gedood, ontheemd of getraumatiseerd mede dankzij de systematische vernietiging van de regio, maar indirect had de vernietiging van de regio ook tot gevolg dat mensen ziek werden, honger leden en ondervoed raakten. Ook Cribb (geciteerd in Frederick, 2012) noemde de moord op Nederlanders en Indo-Europeanen in de laatste maanden van 1945 een genocide. Dit was tijdens de Bersiap. Er was een spanning tussen de verschillende rassen, wat resulteerde in etnisch geweld waarbij er specifiek geweld werd gebruikt tegen mensen met een gemengde afkomst. Uit het onderzoeksrapport van Frederick (2012) blijkt dat de revolutie gewelddadig was. Frederick deed een analyse van 40 tot 50 overlevingsrapporten. Er werd in de periode niet alleen geweld gebruikt tegen de Nederlanders, maar ook tegen de Indo-Europeanen (Frederick, 2012). De Indonesische opstandelingen waren tegen de mensen die niet loyaal waren aan de nieuwe republiek en dit waren de Nederlanders en de Indo-Europeanen (Poeze, 2012). Het werd een sociale revolutie.

Naar verwachting zullen er tijdens het onderzoek naar de ervaringsverhalen in documentaires mogelijk ook verhalen zijn over (indirecte) genocide, destructie van de regio en nationalisme. Natuurlijk komt hierbij ook de revolutie tijdens de oorlog aanbod, de Bersiap.

2.4.2. Emoties

Groen deed in 2012 onderzoek naar de koloniale oorlog in Nederlands-Indië. Zij concludeerde dat de koloniale militairen probeerden een (guerrilla)oorlog te voorkomen tegen de Indische populatie door gebruik te maken van een 'strategie van ontzag'. De Nederlanders hadden drie soorten strategieën: een langzame gewelddadige bezetting, een vernietigingscampagne en doelgerichte activiteiten met een hard militair bestuur (Groen, 2012). Daarbij was angst ook een strategie. Volgens Groen (2012) zijn wrede praktijken van

de Nederlanders en hun negatieve perceptie van de Indonesische tegenstanders typerend geweest voor de koloniale oorlog.

Ook Frakking deed in 2012 onderzoek, maar richtte zich op de Nederlandse koloniale autoriteiten en de organisatie van hun strijdkrachten met het oog op de weerstand van de Indonesiërs. De Nederlandse autoriteiten besloten samen te werken met inwoners, maar het werd daardoor lastig de controle te houden over de verschillende partijen. Dit zorgde later voor een verdeeldheid en dat kwam goed uit voor de opstandelingen. De Indonesische opstandelingen lieten de Indonesiërs, waarvan vermoed werd dat zij samenwerkten met de Nederlanders, onbeschermd en kwetsbaar aan hun lot over.

Limpach (2014) deed ook onderzoek naar de Nederlandse autoriteiten en richtte zich specifiek op het militair handelen tijdens de dekolonisatieoorlog. Limpach (2014) stelt in zijn onderzoek dat in tegenstelling tot het beeld dat Nederland heeft van de dekolonisatieoorlog, de acties van de Nederlandse militairen te vergelijken zijn met die acties van andere dekolonisatieoorlogen en dat deze acties dus eigenlijk 'normaal' zijn voor zo'n oorlog. Bovendien kwam er in deze oorlog ook een andere militaire groep kijken, het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL), die eveneens bijdroeg aan het massageweld van de Nederlandse militaire (Limpach, 2014). Een van de bloedbaden (volgens Nederland: excessen) vond plaats in Malang. In het onderzoek van Limpach (2014) komt onder andere naar voren dat de contraguerrilla-oorlog, waarbij de Nederlandse troepen optraden tegen de Indonesische opstandelingen, zich kenmerkt door (inherente) spanningen, frustraties, uitputting, angst, isolatie en problemen bij het onderscheiden van vriend en vijand. Daarbij kwam ook dat de Indonesische nationalistengrijpbaar waren en de boel saboteerden waardoor de situatie werd verergerd.

Omdat de fronten tijdens de oorlog en de Bersiap gebruik maakten van geweld en wrede praktijken, zal er hoogstwaarschijnlijk in de te analyseren ervaringsverhalen van de Totoks en Indo-Europeanen gesproken worden over de emoties die hiermee samenhangen, want zoals eerder gezegd zijn herinneringen gekoppeld aan emoties en deze twee groepen zaten midden in het conflict. Te denken valt hier bijvoorbeeld aan angst, frustratie, zich onbeschermd voelen en kwetsbaar zijn. Aangezien sommige Indische Nederlanders, waarvan vooral de Molukkers, tijdens de Bersiap samenwerkten met de Nederlandse militairen, zullen er wellicht ook verhalen zijn van Molukse getuigen over de KNIL, de excessen en het gevoel van weerstand.

2.4.3. Herinneringen

Net zoals Scagliola (2007) wordt het koloniale geweld volgens Bijl (2012) in Nederland 'vergeten' of zelfs als niet aanwezig ervaren. De koloniale herinnering wordt vaak overschaduwed door de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. Uit onderzoek van Bijl

(2012) blijkt dat het lastig is de gebeurtenissen met koloniaal geweld een naam te geven op nationaal niveau in Nederland. Het geweld dat tijdens het conflict in Indonesië heeft plaatsgevonden lijkt soms vergeten te zijn in Nederland, omdat de slachtoffers van deze oorlog niet herkenbaar zijn binnen nationale context. Dit past ook weer binnen het idee van het ideale slachtoffer. Het is dan ook lastig de gebeurtenissen tijdens het koloniale conflict te plaatsen binnen de Nederlandse geschiedenis. Bijl (2012) noemt de herinnering aan het conflict een culturele afasie. Dit is kenmerkend voor kwesties uit het koloniaal verleden in Westerse samenlevingen. In de te onderzoeken documentaires over de Indische repatrianten zou er naar voren kunnen komen dat de Nederlandse bevolking in Nederland niet wisten wat de Indische Nederlanders in Nederland kwamen doen, omdat de gebeurtenissen tijdens de dekolonisatieoorlog niet bekend zijn of zelfs vergeten zijn.

Volgens Raben (2012) is er een stilte in Nederland geweest als het gaat om de mnemoniek, de herinneringskunst, van koloniaal geweld van de Nederlandse militairen. In zijn epiloog geeft hij aan dat het perspectief van de Nederlanders op de gebeurtenissen in Indonesië de laatste zestig jaar aan het veranderen is. Er is naar boven gekomen dat de Nederlanders moordende veroveringen pleegden en de bevolking onderdrukten (Raben, 2012). Ook was er sprake van dwang en ontberingen. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan het massaal vluchten van burgers, gedwongen hervestiging en grootschalige ontbering door hongersnood en ziektes. Het Nederlandse regime was een staat van geweld en voedde zich met angst (Schulte Nordholt, geciteerd in Raben, 2012). Volgens Limpach (2014) was er sprake van executies, bijkomende schade, onoordeelkundig moorden en het verbergen van oorlogsmisdaden. Het ene geweld resulteerde in het volgende. Het was een onstabiele situatie waarbij de controle matig was. De vergroving van de strategieën en normen van de militairen zorgden ervoor dat de koloniale oorlog extreem zwaar werd, waarbij er (indirect) sprake is geweest van genocide (Raben, 2012).

Ooijen en Raaijmakers (2012) stellen bovendien dat als men kijkt naar het herinneringslandschap, men kan spreken van een multidirectioneel geheugen (Rothberg, geciteerd in Ooijen & Raaijmakers, 2012). Dit houdt in dat de herinneringen aan de koloniale oorlog een competitief verband hebben met de herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog. Beide herinneringen kunnen elkaar versterken. Zo gebruiken Indische veteranen (van het KNIL) de culturele herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog om hun eigen geschiedenis te ondersteunen en te heroïseren (Ooijen & Raaijmakers, 2012). Het oude concentratiekamp in Vught functioneerde later als een plaats voor Molukse immigranten om bij te komen en was mede een bewijs voor hun slachtofferschap (Ooijen & Raaijmakers, 2012).

In de documentaires die tijdens dit onderzoek geanalyseerd worden, kunnen er in de ervaringsverhalen van de repatrianten overeenkomende vergelijkingen met de Tweede Wereldoorlog naar voren komen. Dit kan het slachtofferschap van de repatriant, zoals bij de

Molukse immigranten, versterken. Daarnaast is het ook mogelijk dat de Indische Nederlanders de herinnering aan de dekolonisatieoorlog omschrijven als een culturele afasie en daarbij ook hun perceptie van de culturele herinnering van de Nederlanders naar voren brengen. Eventueel wordt er verder ook gesproken over hun eigen herinnering aan bijvoorbeeld het gebrek aan voedsel, vluchten, genocide-praktijken, ontberingen, ziektes en dwang tijdens de dekolonisatieoorlog.

2.5. Conclusie

Naar verwachting zullen de documentaires die tijdens dit onderzoek geanalyseerd worden bijdragen aan de maatschappelijke beeldvorming van de dekolonisatieoorlog en de repatriëring naar Nederland. Beeldvorming is een (cultureel) proces waarbij individuen beelden vanuit de media, onder andere documentaires, in zich opnemen en interpreteren. Aangezien documentaires een creatieve benadering van de actualiteit zijn, zullen documentaires een bepaalde beeldvorming van een gebeurtenis ontwikkelen bij de kijker. De gebeurtenissen tijdens de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring zullen op een bepaalde manier gereconstrueerd worden. Daarbij zal het gebruik van ervaringsverhalen in documentaires de beeldvorming in de samenleving kunnen aanvullen en transformeren. Om die reden kan er dus gezegd worden dat beeldvorming in de documentaires over het koloniaal verleden bij zullen dragen aan de werkelijkheidsconstructie van het publiek betreffende de gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden.

Naar verwachting zullen de thema's van de ervaringsverhalen die onderzocht worden, overeenkomen met de thema's die te onderscheiden zijn in de oral history van de koloniale oorlog in Frans-Algerije, de Joodse arbeidersklasse en de teruggekomen verzetsstrijders, Joden, politieke gevangenen, etc. De verhalen zullen thema's zoals emoties, trauma's en herinneringen bevatten die te maken hebben met de periode van de dekolonisatieoorlog en de repatriëring. Ook kunnen de getuigen in de documentaires spreken over genocidepraktijken of het geweld dat plaatsvond in Indonesië. Als er wordt gekeken naar de verhalen van de repatrianten is er te verwachten dat zij bepaalde gevoelens verwoorden die de teruggekomen personen na de Tweede Wereldoorlog ook hadden. Zij zullen zich bijvoorbeeld in de steek gelaten voelen, of anders dan de rest van de maatschappij.

3. Methode

Tijdens dit onderzoek worden ervaringsverhalen van Indische Nederlanders in documentaires onderzocht. Om inzicht te krijgen in de beeldvorming over de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders worden de ervaringsverhalen geanalyseerd aan de hand van een kwalitatieve inhoudsanalyse. In dit hoofdstuk zullen de methode, de periode en de eenheden van het onderzoek worden toegelicht en beargumenteerd.

3.1. Kwalitatieve inhoudsanalyse

Het gaat tijdens dit onderzoek om ervaringsverhalen van Indische Nederlanders die worden gecommuniceerd in verschillende documentaires. De hoofdvraag die tijdens dit onderzoek centraal staat, luidt daarbij als volgt: Wat is de beeldvorming over de dekolonisatie van Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders, aan de hand van oral history in recente documentaires? Deze vraag is opgedeeld in twee deelvragen:

DV 1: Welke ervaringsverhalen over de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring komen er aan bod in de documentaires?

SDV 2: Van wie zijn deze verhalen?

SDV 3: Welke thema's zijn er te onderscheiden in deze ervaringsverhalen?

DV 2: Wat is de functie van de ervaringsverhalen over de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring in de documentaires?

Om deze vragen te beantwoorden is er specifiek gekozen voor een kwalitatieve analyse, omdat een kwantitatieve inhoudsanalyse zich alleen zou beperken tot het woordgebruik en niet het gehele verhaal van de tekst meeneemt. Met behulp van een kwalitatieve analyse kan er dieper op de context van een woord worden ingegaan. Wellicht gebruikt een getuige het verkeerde woord om zijn ervaringen te beschrijven. Dan zou er meteen een ander thema uit het onderzoek naar voren komen. Ook kunnen er bij een kwalitatieve inhoudsanalyse beelden worden meegenomen. Emoties zijn vaak van het gezicht af te lezen en voegen iets toe aan de herinnering en het verhaal van de getuige.

Door de emoties, maar ook de emotionele stiltes en het lastig uit de woorden komen van de getuigen, mee te nemen in de analyse wordt ervoor gezorgd dat alle thema's geanalyseerd kunnen worden. Sommige signalen in de non-verbale communicatie kunnen verwijzen naar een bepaald thema, bijvoorbeeld het niet uit de woorden komen en het niet kunnen vertellen, kunnen duiden op een traumatische ervaring. Wanneer dit niet wordt opgemerkt tijdens de analyse, kan er een essentieel thema verloren gaan, bijvoorbeeld het thema 'Trauma'. Een kwalitatieve analyse richt zich dus op de bestaande informatie die naar voren komt tijdens de interviews in de documentaire, maar kijkt ook verder en gaat dieper in op de context en de betekenissen van de woorden en het gedrag van de getuigen. Er wordt

een link achterhaald tussen de gesproken tekst en de context en op die manier kan er een uitspraak gedaan worden over de media-inhoud (Gilbert, 2008). Een kwalitatieve methode van onderzoek zal daarom zorgen voor een preciezere conclusie over de beeldvorming met behulp van ervaringsverhalen dan een kwantitatieve methode.

3.1.1. Thematische analyse

In de inhoud van media zijn verschillende patronen (thema's) te ontdekken (Braun & Clarke, 2006). De thema's komen naar voren in de inhoud van de film (Ryan & Bernard, 2003). Deze inhoud is ontstaan door de keuzes van de filmmaker wat betreft bijvoorbeeld bronnen. Om de thema's te achterhalen, moet er een thematische analyse plaatsvinden van de data. Door de thema's in de tekst te analyseren, kan de media-inhoud tot in detail beschreven worden (Braun & Clarke, 2006). Er wordt hierbij onder andere gekeken naar ervaringen, betekenissen en de opvattingen van getuigen van de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring met als doel de werkelijkheid gezien door de ogen van de Indische Nederlanders te achterhalen (Braun & Clarke, 2006). Om deze reden is de thematische analyse van Braun en Clarke (2006) bruikbaar voor dit onderzoek naar de ervaringsverhalen van Indische Nederlanders betreffende de dekolonisatieoorlog. Er is bovendien bewust niet gekozen voor een analyse van de filmische en symbolische laag, omdat die zich grotendeels richten op de productie van de documentaire. Aangezien dit onderzoek zich vooral richt op de verhalen van getuigen en hun inhoud, is een thematische analyse logischer, omdat deze de vertelde ervaringsverhalen van getuigen in de documentaires ontleedt.

Volgens Braun en Clarke (2006) is er geen eenduidige manier van thematisch analyseren. Zelf beschrijven zij de inductieve thematische analyse waarbij de data gecodeerd wordt. Deze methode vormt ook het uitgangspunt voor dit onderzoek. Aangezien dit onderzoek ervaringsverhalen analyseert die in beeld zijn gebracht in verschillende documentaires, zal het beeldmateriaal eerst bekeken en getranscribeerd worden. Op die manier kunnen de verhalen tekstueel worden geanalyseerd en kunnen de uitspraken van de getuigen worden gecodeerd. Later kunnen de uitspraken van de verschillende getuigen met elkaar vergeleken worden op basis van hun onderwerpen en kunnen de overkoepelende thema's in de ervaringsverhalen van Indische Nederlanders worden geïdentificeerd (Braun & Clarke, 2006).

3.2. Codering

Voor het transcriberen zijn de documentaires eerst bekeken. Tijdens deze eerste waarneming, zijn er notities bijgehouden van bepaalde zaken die tijdens het kijken opvallen. Vervolgens zijn de ervaringsverhalen uit de documentaires getranscribeerd. Dit is een woordelijke

transcriptie geweest waarbij de gesproken tekst uit de documentaire is uitgetypt. Hierbij is er gestreefd naar volledigheid. De documentaires zijn meerdere keren bekeken, zodat de gesproken passages zo correct en volledig mogelijk konden worden uitgewerkt. De meeste taalfouten van de geïnterviewden zijn gecorrigeerd, maar de woordkeuze en zinsstructuur van de getuigen zijn wel letterlijk overgenomen uit de documentaire. De niet-relevante tekst is daarbij weggelaten uit de transcriptie. Dit zijn bijvoorbeeld de tussenwerpsels, gestotter wanneer dit niet het gevolg was van de emoties die bij de verhalen naar boven kwamen en de herhalingen. Op die manier is de leesbaarheid van de transcriptie verhoogd. Wél zijn de stiltes en non-verbale communicatie meegenomen in de transcripties, zodat de emoties van de participanten ook meegenomen konden worden in de analyse. Sommige zinnen zijn daarom onderbroken door het woord 'eh' of door de non-verbale communicatie, zoals lachen, slikken, snikken, vochtige ogen krijgen, etc.

Na het transcriberen, zijn de transcripten gecodeerd. Daarbij is de eerste fase het open coderen geweest. Hier zijn er labels toegekend aan bepaalde fragmenten van het transcript (Boeije, 2014). Dit label is een samenvattend woord, maar in de meeste gevallen een korte tekst waarbij de betekenis van het fragment is beschreven. Wanneer de personen in de documentaires bijvoorbeeld spreken over de slechte leefomstandigheden bij aankomst in Nederland, dan wordt het label: 'Slechte leefomstandigheden in Nederland' toegekend. Of als blijkt dat Nederland niet genoeg heeft gedaan na de onafhankelijkheidsoorlog om eigen landgenoten, de Indische Nederlanders, te beschermen. Dan wordt het label: 'Nederlandse staat tekortgeschoten'. De codes zijn toegekend tot er verzadiging plaatsvond. Dit is wanneer er geen nieuwe codes meer nodig waren bij het labelen van de fragmenten (Boeije, 2014). Uit deze eerste codering is er een lijst met codes, de codeboom, gemaakt.

Daarna zijn de codes die zijn voortgekomen uit de open codering tijdens het axiaal coderen gebonden aan thema's die passen binnen de context van het onderzoek (Boeije, 2014). Uit het onderzoek zijn er tijdens deze fase thema's ontstaan, zoals: Nog maar een kind, Slechte leefomstandigheden, Bescherming van Japanners, etc. Bij deze tweede fase van coderen zijn sommige codes uit de eerste fase van coderen samengevoegd tot één code en zijn alle overgebleven codes uit de codeboom onderverdeeld in hoofd- en subcodes (Boeije, 2014). De subcodes ondersteunen hierbij de hoofdcodes. Op die manier zijn de begrippen uit de data afgebakend en zijn er relevante thema's gevormd. Deze relevante thema's met de daarbij behorende codes zijn opgenomen in Appendix A.

Vervolgens zijn er tijdens het selectief coderen kernthema's gevormd. Dit zijn de meest voorkomende thema's die uit de verhalen naar voren zijn gekomen. Dit kan bijvoorbeeld een thema zijn waarbij de Indische Nederlanders de periode van de dekolonisatieoorlog neerzetten als een periode van genocide. Maar het kan ook een thema zijn waarbij de getuigen hun identiteit bespreken. Volgens Boeije (2014) zullen er uit een

thematiese analyse tussen drie en tien kernthema's ontstaan die te maken hebben met het onderzoek. Tijdens dit onderzoek zullen deze kernthema's de verhalen over dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders samenvatten. Bovendien zijn er gedurende het coderen memo's bijgehouden, om de keuze voor bepaalde codes te verantwoorden, zoals bijvoorbeeld bij het reduceren van codes door ze samen te voegen of wanneer er twijfel bestaat over de juiste code. Het resultaat van deze laatste fase van coderen is opgenomen in Appendix B.

Aangezien de documentaires op een creatieve manier de actualiteit laten zien (Grierson, geciteerd in Bonner, 2013), wordt er tijdens dit onderzoek niet alleen gekeken naar wat voor thema's er in de ervaringsverhalen over de dekolonisatieoorlog en repatriëring aan bod komen, maar ook naar de manier waarop de ervaringsverhalen gebruikt worden in de documentaires. Nadat alle data is gecodeerd en de thema's in de ervaringsverhalen geïdentificeerd zijn, zal er daarom nogmaals worden gekeken naar de documentaires en de data om het soort documentaire te achterhalen volgens de theorie van Nichols (2010). Zoals eerder gezegd, onderscheidt Nichols (2010) zes typen vormen van documentaires: verklarend, observerend, participierend, reflecterend, performatief en poëtisch. De documentaire vorm geeft inzicht in de boodschap die de documentairemaker heeft. Bij een verklarende documentaire kan de documentairemaker een bepaald argument, een standpunt, hebben en door de ervaringsverhalen als bewijsmateriaal te gebruiken voor dit standpunt, kan hij het beeld wat de kijker heeft over het onderwerp proberen te beïnvloeden. Door het type documentaire te achterhalen aan de hand van de kenmerken die opgesteld zijn door Nichols (2010), zoals bijvoorbeeld het gebruik van een voice-over, kan er in combinatie met de gevonden thema's een uitspraak worden gedaan over de functie van de ervaringsverhalen in de documentaires en daarbij de beeldvorming van de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders.

3.3. Eenheden en periode

Ter afbakening van het onderzoek is er voor een bepaalde periode gekozen waarbinnen de documentaires gemaakt zijn. Aangezien in 2011 de media-aandacht voor de dekolonisatieoorlog en het koloniale verleden weer is toegenomen, mede dankzij de zaak van de nabestaanden van Rawagedeh tegen de Nederlandse staat, is 2011 een bepalend jaar geweest wat betreft de beeldvorming van het koloniaal verleden. Ook komen er steeds meer verhalen van de dekolonisatieoorlog boven bij de Indische Nederlanders zelf. Om die reden zullen er voor de analyse alleen documentaires worden gebruikt die vanaf 2011 zijn gemaakt.

Hiervan zullen alleen de documentaires die zijn uitgezonden op de Nederlandse Publieke Omroep worden geanalyseerd, omdat de publieke omroep als taak heeft de samenleving te informeren over maatschappelijke onderwerpen (Manschot, 1993; McManus,

2009; Soroka, et al., 2012). Daarbij zijn de publieke omroepen belangrijke spelers in het Nederlandse mediaveld (Wijfjes, 2006) en is de Nederlandse Publieke Omroep de bestuursorganisatie (Nederlandse Publieke Omroep, 2015). Ook verschilt de publieke omroep van de commerciële omroepen, omdat deze wordt gefinancierd door de overheid en los staat van commerciële en politieke invloeden (Nederlandse Publieke Omroep, 2015). Zo bieden zij andere programma's aan die zich (meer) afspelen op het gebied van informatie, cultuur, educatie en amusement, en moeten zij ervoor zorgen dat de media-inhoud overtuigingen, opvattingen en interesses die binnen de Nederlandse samenleving spelen, weerspiegelt.

Bovendien is de Nederlandse publieke omroep lid van de European Broadcasting Union (EBU), een samenwerkingsverband tussen publieke omroepen van verschillende Europese landen (en enkele landen daarbuiten). Dit verband is opgezet om de publieke media te bevorderen en deze te ondersteunen. Het EBU is ervan overtuigd dat verantwoordelijke, eerlijke en betrouwbare media nodig zijn in de samenleving, omdat deze media de burgers helpen bij problemen en veranderingen. Daarbij kunnen publieke media ervoor zorgen dat een democratie goed kan blijven functioneren (European Broadcasting Union, 2013a, 2013b). De publieke omroepen zijn volgens hen vooral belangrijk voor de democratie, omdat de omroepen de vrijheid van meningsuiting en van informatie waarborgen. Door de vrije stroom van informatie en ideeën zijn de kijkers vrij om zelf hun mening te vormen over de inhoud van de media. Wanneer de kijkers goed geïnformeerd zijn, kunnen er eerlijke verkiezingen plaatsvinden. De pluriformiteit van de media draagt daarom bij aan de democratische participatie.

De publieke omroep is dus een cruciale speler bij het waarborgen van de democratie (European Broadcasting Union, 2013a, 2013b). En door de taak van de publieke omroep om de samenleving (eerlijk) te informeren, bij te dragen aan de democratie en los te staan van commerciële belangen, zullen de documentaires uitgezonden op de Nederlandse Publieke Omroep bijdragen aan de beeldvorming van de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders. Om die reden behoren de volgende documentaires tot de eenheden van het onderzoek:

- *Andere tijden: Tussen wal en Schip* (2011)

Deze (korte) documentaire is uitgezonden op 8 oktober 2011 op de VPRO/NTR en kijkt terug op de opvang van Indonesische verstekelingen die illegaal naar Nederland kwamen in 1958. Zij kwamen naar Nederland met het passagiersschip Johan van Oldenbarnevelt. Aangekomen in Nederland waren zij niet welkom en werden zij opgevangen in een detentiecentrum. Daarna werden zij teruggestuurd naar Indonesië. In deze documentaire komen vier getuigen aan bod die hun verhaal vertellen.

Onderwerp:	Bersiap (dekolonisatieoorlog) en repatriëring
Regie:	Matthijs Cats
Producent:	NTR, VPRO
Lengte:	30 minuten
Land:	Nederland
Aantal participanten:	4 getuigen (Arie Groenewegen, Charles Ferdinandus, Max Ferdinandus en Thijs Warella) en 2 historici (Tonny van der Mee en Hans Meijer)

- *Archief van tranen 1: Bevrijding zonder vrede (2012)*

De documentaire is uitgezonden op 12 augustus 2012 op Omroep MAX en belicht de vrijwel onbekende massamoorden op burgers met de Nederlandse nationaliteit, die plaatsvonden in de periode augustus 1945 tot maart 1947 in Nederlands-Indië. In deze documentaire komen er elf getuigen aan bod die hun ervaringen vertellen voor de camera.

Onderwerp:	Bersiap (dekolonisatieoorlog)
Regie:	Pia van der Molen
Producent:	Pia Media
Lengte:	50 minuten
Land:	Nederland
Aantal participanten:	11 getuigen (Peter Steenmeijer, Lou Bals, Ruud van Leeuwen, Wieteke van Dort, Rob van Dort, Pieter Cortel, Anneke Seijn, Sjoerd Lapré, F.A. Verduyn Lunel en 2 Bewoners van de Kampong).

- *Archief van tranen 2: De onschuld vermoord (2012)*

Het tweede deel van de documentaire is uitgezonden op 19 augustus 2012 op Omroep MAX en vertelt het verhaal van een zoektocht naar het lot van een Nederlands gezin en de moord op tientallen Nederlanders in 1947 door leden van de moslimpartij Masjoemi. In deze documentaire komen er zeven getuigen aanbod die hun verhaal vertellen.

Onderwerp:	Bersiap (dekolonisatieoorlog)
Regie:	Pia van der Molen
Producent:	Pia Media
Lengte:	50 minuten

Land:	Nederland
Aantal participanten:	7 getuigen waarvan drie 2 ^e generatie (Peter Steenmeijer, Carla van Ee – van Aperlo, Wim van Aperlo, M.L. Meijer, Bewoner Taman Sari, Sonja van der Hoff – Leenderts en Harry Mertens).

- *Buitenkampers* (2013)

Deze documentaire is uitgezonden op de NTR op 12 augustus 2014 en vertelt het verhaal van de Indische Nederlanders die tijdens de Tweede Wereldoorlog buiten de Japanse kampen verbleven. Na de capitulatie van de Japanners werden zij doelwit van Indonesische nationalistes. In deze documentaire vertellen vijftien mensen hun ervaringen voor de camera.

Onderwerp:	WOII en Bersiap (dekolonisatieoorlog)
Regie:	Hetty Naaijkens – Retel Helmich
Producent:	NTR
Lengte:	90 minuten
Land:	Nederland
Aantal participanten:	15 getuigen waarvan één 2e generatie (Lucy Pustelnik - Helwig, Hans Pustelnik, Herman Bussemaker, Tine van Ommen - Douwes, Ine Stoltenborgh - Indorf, Winny de Vries - Lemette, Louise ten Berge - Brugman, Ruud Schansman, Winny Kingma - Intveld, Priscilla McMullen, Ron Mertens, Joseph ten Berge, Harry Freund, Henry Lents en Elly Roskam).

- *Wat komen jullie hier doen?* (2015)

Wat komen jullie hier doen? is uitgezonden op 15 augustus 2015 op Omroep MAX en gaat over de periode ná de Bersiap en de onafhankelijkheid van Indonesië op 27 december 1949. De meeste Indische Nederlanders moesten Indonesië verlaten en aangekomen in Nederland worden zij opgevangen in voormalige concentratiekampen, in pensions en bij familie. In deze documentaire komen er vijf getuigen aanbod die vertellen over de periode.

Onderwerp:	Bersiap (dekolonisatieoorlog) en repatriëring
Regie:	Michiel Praal
Producent:	Pia Media
Lengte:	50 minuten

Land:	Nederland
Aantal participanten:	5 getuigen (Ietje van Leeuwen, Leo Tho Neijenhuis, Jimi Bellmartin, Maud Muller en Fokko Muller).

3.4. Betrouwbaarheid en validiteit

De kwaliteit van een onderzoek hangt af van de betrouwbaarheid en de validiteit.

Betrouwbaarheid heeft te maken met de nauwkeurigheid waarmee de data is verzameld en geanalyseerd (Boeije, 2014). Binnen de dataverzameling en data-analyse is de betrouwbaarheid afhankelijk van (toevallige) fouten die gemaakt zijn. En de validiteit heeft te maken met de mate waarin systematische fouten vermeden worden bij het interpreteren van de onderzoeksgegevens. Hierbij gaat de validiteit over het feit of de onderzoeker meet wat hij of zij wilt meten (Boeije, 2014).

Een kwalitatieve analyse kenmerkt zich door de interpretaties van de onderzoeker. Het is daarom vooraf lastig te bepalen of de validiteit en de betrouwbaarheid van het onderzoek hoog zijn. Voor dit onderzoek zijn verschillende maatregelen genomen om de kwaliteit van het onderzoek te waarborgen. Zo zijn de stappen van het onderzoeksproces zo gedetailleerd mogelijk benoemd en zijn gedurende het analyseren, vooral bij het coderen, memo's bijgehouden met de argumentatie voor een bepaalde keuze. Op die manier is er geprobeerd het onderzoek navolgbaar te maken. Om de navolgbaarheid van het onderzoek te bevorderen, zijn daarbij ook de resultaten van het coderen opgenomen in de Appendix en zijn de transcripties van de ervaringsverhalen in de documentaires op te vragen.

Daarnaast zijn de methoden en de stappen tijdens het onderzoeksproces besproken met de supervisor en na feedback aangepast. Na goedkeuring van de methoden en de andere stappen is er tijdens de analyse gestreefd naar verzadiging. Er zijn codes toegekend totdat er geen nieuwe codes meer naar voren kwamen. Hierbij zijn de codes meerdere keren beoordeeld om te achterhalen of de codes ook echt passen bij het fragment en het fragment samenvatten. Deze vorm van *peer debriefing* (Boeije, 2014) met de supervisor en het analyseren totdat er verzadiging optreedt, bevorderen de validiteit van het onderzoek.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven. Deze resultaten zijn voortgekomen uit het open, axiaal en selectief coderen van de ervaringsverhalen in de onderzochte documentaires. Allereerst zullen er in paragraaf 4.1. de soorten documentaires worden beschreven. Hierbij zijn vooral de overheersende typen die in de documentaires naar voren kwamen meegenomen, maar ook sommige opvallende aspecten die bij een ander type horen, zullen worden beschreven. Daarna zullen de dominante thema's die uit de ervaringsverhalen naar voren komen, worden gepresenteerd en besproken in paragraaf 4.2. Ook zullen de twee gevonden kernthema's worden beschreven. Deze kernthema's beschrijven alle waarnemingen die gedaan zijn tijdens de inhoudsanalyse en omvatten de essentie van de ervaringsverhalen. Met behulp van de aanvullende literatuur zullen de gevonden kernthema's worden verklaard en toegelicht.

4.1. Observerende en verklarende documentaires

Voor de analyse zijn er ervaringsverhalen geanalyseerd uit verschillende documentaires. Elke documentaire heeft zijn eigen karaktereigenschappen, maar bijna allemaal worden ze gekenmerkt door wat Nichols (2010) een hybride vorm noemde, waarin het observerende en het verklarende type overheersen.

De documentaires zijn deels observerend, omdat in alle documentaires Indische Nederlanders worden geïnterviewd en ondervraagd over hun ervaringen tijdens de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring. Hierbij worden de verhalen niet onderbroken met vragen, maar worden alleen de antwoorden, en dus het verhaal van de Indische Nederlander, in beeld gebracht. De kijker observeert het gesproken verhaal van de participant.

Voor een deel zijn de documentaires ook verklarend door het gebruik van een voice-over en/of een presentator. De documentaires worden namelijk ingeleid door een voice-over/verhalenverteller en deze spreekt direct tot de kijker. In de documentaires *Andere tijden: Tussen wal en schip* (2011), *Archief van Tranen 1: Bevrijding zonder vrede* (2012) en *Archief van Tranen 2: De onschuld vermoord* (2012) is er ook een presentator aanwezig. Deze presentator is aan het begin van de documentaire en tussen de verhalen door in beeld te zien. Ook neemt deze presentator de rol van voice-over/verhalenverteller aan. Bij *Wat komen jullie hier doen?* (2015) is er geen presentator aanwezig, maar wel een voice-over. De voice-over fungeert bij bovengenoemde vier documentaires als onzichtbare, objectieve verhalenverteller die van een afstand vertelt over de situatie en de context schetst van de ervaringsverhalen van de participanten. De voice-over vertelt hoe het verhaal van de participant past binnen de situatie. Het beeld dat getoond wordt, ondersteunt het verhaal dat wordt verteld. De interpretatie van de beelden wordt de kijker opgelegd. De voice-over is niet

aanwezig bij de interviews, maar leidt alleen de verhalen in. Na de voice-over tussen de verhalen van de participanten vervolgt de documentaire het verhaal met ervaringsverhalen van andere participanten.

Ook zijn er shots te zien van de participanten, los van de door presentator of interviewer gestuurde vragen. In *Andere tijden: Tussen wal en schip* (2011) worden bijvoorbeeld Charles Ferdinandus, Thijs Warella en Max Ferdinandus in beeld gebruikt terwijl zij met elkaar praten en herinneringen ophalen in de voormalig jeugdgevangenis. Dit is het 'fly on the wall' principe waarbij de filmcrew genegeerd wordt en het normale leven in beeld komt. Dit past binnen de observerende vorm. Deze wisseling maakt de documentaire overheersend observerend en verklarend. Vier van de vijf documentaires zijn daarmee een hybride vorm volgens de theorie van Nichols (2010). Slechts één documentaire, *Buitenkampers* (2013) is alleen observerend. Er worden alleen personen geïnterviewd en er komt geen voice-over aan bod. Wél laat deze documentaire een performatief aspect zien. Henry Lents zingt na het verhaal over de Tweede Wereldoorlog een lied. Aangezien Henry dit speciaal doet voor de documentaire en iets presenteert, kan dit in die zin een performatief aspect genoemd worden. Maar naar de documentaire in zijn geheel gekeken, is de documentaire observerend.

4.2. Thema's

Tijdens het analyseren, zijn er aan alle relevante fragmenten in de transcripten van de documentaires codes toegekend. Het ging hierbij om verschillende onderwerpen die in de ervaringsverhalen naar voren kwamen. Deze onderwerpen zijn samengevat in zes thema's en geven samen een beschrijving van de ervaringen die zijn opgedaan tijdens de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring naar Nederland. Deze thema's zorgen samen voor een beeld van de ervaringen die getuigen hebben opgedaan tijdens deze gebeurtenissen. Ook zijn er twee thema's in de ervaringsverhalen te onderscheiden die losstaan van de verhalen over de dekolonisatieoorlog en de repatriëring. Deze twee thema's zijn namelijk karakteriserend voor de Indisch Nederlandse getuigen die hun verhaal vertellen in de documentaires. Met deze twee thema's wordt er een beeld van de Indisch Nederlanders zelf gevormd.

In de komende deelparagrafen zullen de thema's worden toegelicht per thema. Daarbij zijn de thema's die betrekking hebben op de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring, gerangschikt naar dominantie in de ervaringsverhalen. Het eerste thema 'Teleurgesteld thuiskomen en een falende Nederlandse staat' in deelparagraaf 4.2.1. is daarbij het meest dominante thema in de ervaringsverhalen. Het zesde thema 'Bescherming van Japanners' in deelparagraaf 4.2.6., tevens de laatste van de thema's die te maken hebben met de dekolonisatieoorlog en de repatriëring, is het minst dominant in de

ervaringsverhalen. Om de thema's zo goed mogelijk toe te lichten, zullen opvallende fragmenten die binnen de thema's vallen ook worden meegenomen.

4.2.1. Teleurgesteld thuiskomen en een falende Nederlandse staat

In de verhalen over de repatriëring komt naar voren dat de Indische Nederlanders verwachtingen hadden. Ze hadden een warmer welkom verwacht, maar hun aankomst in Nederland was sober en ze kregen al snel het idee dat zij onwelkom waren. Ze werden vrijwel meteen afgevoerd met bussen naar voormalig concentratiekampen die als opvangcentra fungeerden. De Nederlanders waren totaal niet voorbereid op de komst van de repatrianten:

“Maar we kwamen uiteindelijk in Westerbork aan. En... In Westerbork stonden mensen ons op te wachten, met de handen in het haar: Wat doen jullie hier? Wat komen jullie hier doen? Eh... Er was nog niet voor ...Eh... Eten gezorgd. Voor ... Eh... slaapgelegenheid. Dat moest allemaal nog komen.” Maud Muller, *Wat komen jullie hier doen?* (2015)

De Indische Nederlanders die thuiskomen in hun vaderland dat ze alleen kennen van de verhalen voelen zich behandeld als tweederangsburgers. Ze zijn niet volbloed Europees en krijgen daardoor het idee dat zij minder zijn. Uit de ervaringsverhalen blijkt dat de Indische Nederlanders ondanks dit onwelkome gevoel niet klaagden en zich maar aanpasten aan de situatie:

“Het vaderland heeft mij behandeld... Als een... Ik voel mij een tweederangsburger. Dat is altijd al geweest, hoor. Als je niet blank van kleur bent, dan ben je tweederangsburger. Dat gevoel heb ik. Want als je Nederlander bent, heb je altijd voorrang. Dat gevoel heb ik. Ja. Maar nu niet, hoor. Ik heb het gevoel overwonnen. Ik heb het gevoel van: Jullie Nederlanders, jullie zijn ook mensen en ik ben ook een mens. En ik pas me aan aan jullie, dan moeten jullie je ook aanpassen aan mij. En ik vind dat ikzelf als overwinnaar uit de bus ben gekomen.” Ietje van Leeuwen, *Wat komen jullie hier doen?* (2015)

Los van het feit dat de aankomst in Nederland de Indische Nederlanders heeft teleurgesteld, is er ook uit de verhalen van de getuigen op te maken dat de Nederland als staat tekort heeft geschoten op het gebied van de huisvesting van de Indische Nederlanders. De Indische Nederlanders voelden zich bij aankomst in Nederland onbegrepen en hulpeloos. De leefomstandigheden waren slecht en Nederland was eigenlijk helemaal niet voorbereid op de grote stroom mensen uit Indonesië. De repatrianten kregen kleding voor hun aankomst in

het koude Nederland, maar de kleding was niet warm genoeg. Vervolgens moesten de Indische Nederlanders ook nog betalen voor deze giften. Volgens Leo Tho Neijenhuis heeft de Nederlandse staat verdiend aan de Indische Nederlanders en hebben de Indische Nederlanders er niks voor terug gekregen:

“De opeenvolgende Nederlandse regeringen... En in casu dus de Nederlandse staat... heeft geen enkel, eh... Begrip... Of enige vorm van mededogen... Ten aanzien van de Nederlands Indiërs. En ... Eh... Dat is ook wel gebleken bijvoorbeeld... Wij werden, toen we uit Indonesië kwamen... Eh...werden wij, eh... We hadden niks. De kleding die we hadden was natuurlijk tropenkleding. We hadden geen winterkleding, niks. En we werden in Ataka, bij Port Said... Daar werden we aangekleed. Dat was het Internationale Rode Kruis... Die onze kleding verschafte. Dat waren giften van ons, de Nederlands Indiërs die daar kwamen. Het was kleding uit Australië. Het was kleding uit de Verenigde Staten en met name Canada. En dan kan je nagaan dat 60 procent... Van de mensen die daar zijn aangekleed... Van giften van het Internationale Rode Kruis... Moesten aan de Nederlandse staat die kleding betalen. Dan vraag je je toch af... Dan vraag je je toch af: Hoe halen ze 't in hun hoofd? Je vraagt je toch af: Hoe halen ze 't in hun hoofd...om ons te behandelen zoals we behandeld zijn... Terwijl ze tegelijkertijd de miljarden wel in hun zak staken? En economisch gezien heel Nederlands-Indië gedraaid heeft... Of laat ik 't anders zeggen... Dat de Nederlandse staat gedraaid heeft... Op inkomens van Nederlands-Indië.” Leo Tho Neijenhuis, *Wat komen jullie hier doen?* (2015)

Zoals eerder naar voren is gekomen bij de leefomstandigheden, was de woonruimte ook slecht. Uit de verhalen van de getuigen is op te maken dat de Nederlandse staat deze leefomstandigheden best had kunnen verbeteren. De voormalige concentratiekampen waar de Indische Nederlanders werden opgevangen, bood slaappleaatsen in de barakken. De ruimtes waren veel te klein om te leven:

“'t is een oud concentratiekamp. En ja, het waren gewoon barakken. Barakken met veel kamers, veels te klein.” Jimi Bellmartin, *Wat komen jullie hier doen?* (2015)

Ook blijkt uit de verhalen dat het voor de Indische Nederlanders lastig was om het Nederlanderschap te krijgen. Vaak werden de aanvragen genegeerd door de Nederlandse ambassade. De Indische Nederlanders voelden zich aan hun lot over gelaten.

4.2.2. Wreedheid/genocide

In de ervaringsverhalen van de Indische Nederlanders wordt er ook veel gesproken over de wrede daden van de Indonesische Pemuda's. Tijdens de revolutie heerst er een nationalistische overtuiging in Nederlands-Indië. Uit de ervaringsverhalen is op te maken dat er voor de Tweede Wereldoorlog sprake was van een Nederlandse tijd als kolonie. In die tijd leefden de Indische Nederlanders en Indonesiërs naast elkaar. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, de Japanse tijd, kwam hier volgens de getuigen verandering in en ontstond er een haat tegen de Nederlanders. De Nederlanders werden in kampen gezet en de Japanners indoctrineerden de Indonesische jongeren, de Pemuda's. Iedereen die Nederlands bloed had of de Nederlanders hielp, werd gestraft door deze vrijheidsstrijders. De personen met Indonesisch bloed, de Indonesiërs, maar ook de Indische Nederlanders kregen hiervoor een gevangenisstraf of kregen lichamelijke straffen. Deze lichamelijke straffen waren in de meeste gevallen onmenselijk. Zo is er uit de ervaringsverhalen op te maken dat de slachtoffers beestachtig werden toegetakeld en in sommige gevallen langzaam doodbloedden. Ruud van Leeuwen vertelt in zijn verhaal over een wrede actie op Indonesiërs die hulp boden aan Nederlanders waarvan hij getuigen was:

“Er liepen twee meisjes langs de sociëteit...Om te kijken wat er met ons was gebeurd. Het speldje van het Rode Kruis was duidelijk zichtbaar... Maar de wacht vertrouwde dat niet. Hij hield ze aan en achter hun Rode Kruis-speldje... Was ook een button van prins Bernhard en Juliana. Toen werden ze meteen naar binnen gevoerd. De blouse afgetrokken en ten aanzien van ons... Werden hun borsten afgehaald, afgesneden. En wij moesten dat gewoon toezien, toekijken. Hoe dat allemaal gebeurde. Ze zijn uiteindelijk doodgebloed.” Ruud van Leeuwen, *Archief van tranen 1: Bevrijding zonder vrede* (2012)

Hele dorpen werden uitgemoord en vaak waren deze bloedbaden een sensatie voor de Indonesische strijders. Zelfs huisdieren werden vermoord. Mensen werden doorzeefd met kogels. Families werden uit elkaar gerukt en de Indische Nederlanders werden vaak mishandeld en daarna vermoord. Leonore Sinsu-Andries maakt zo'n executie met eigen ogen mee:

“Ik kon nauwelijks mijn ogen geloven, toen ik zag op welke beestachtige wijze...De slachtoffers werden afgemaakt. Soetomo vroeg voor elke executie aan het publiek... Wat er met de 'Moesoeh' (vijand) van het volk gedaan moest worden. 'Boenoeh' (vermoorden) werd er dan geschreeuwd. De beul Roestam trad hierop naar voren om met één houw van zijn zwaard... Het hoofd van het slachtoffer te scheiden... Waarna

de ongelukkige verder aan de bloeddorst van Indonesische jongens van 10, 11 en 12 jaar werd overgeleverd.” Leonore Sinsu-Andries, *Archief van tranen 1: Bevrijding zonder vrede* (2012)

De vrijheidsstrijders hadden over het algemeen geen vuurwapens, maar gebruikten speren gemaakt van bamboe. Uit de verhalen is onder andere op te maken dat de Pemuda's ook wreed geweld gebruikten tegen kinderen, of op een beestachtige manier met kinderen omgingen. Kinderen van Totoks verdwenen tijdens de Bersiap. Er werd zelfs gezegd dat de Totok-kinderen soms werden opgegeten. Veel kinderen vonden op een wrede manier de dood. Sjoerd Lapré vertelt in zijn verhaal over een gebeurtenis waarbij kinderen de dood vonden:

“Zij werden als laatste bij de voetjes gepakt... En met hun hoofd tegen de putrand geslagen. En toen op de andere lijken gegooid in de put. De meisjes waren verkracht. En ehm... Dat krijg je in zo'n situatie van geen orde en gezag...” Sjoerd Lapré, *Archief van Tranen 1: Bevrijding zonder vrede* (2012)

De lijken werden respectloos behandeld. Ze werden verminkt, niet begraven, maar vaak gedumpt in de rivier of in het ravijn. Het was een chaos door toedoen van de gewapende Pemuda's:

“Gewapende bendes van jongeren trokken door de straten. Er waren moordpartijen. En om terug te keren naar Soerabaja, er was één grote chaos. En de hele wijk rondom het huis waar toen mijn moeder en de kleine Hugo zaten, die is uitgemoord. De rivier zag rood van het bloed, de lijken dreven daar.” Peter Steenmeijer, *Archief van Tranen 1: Bevrijding zonder vrede* (2012)

4.2.3. Slechte leefomstandigheden

Uit de verhalen van de getuigen komt ook naar voren dat de leefomstandigheden tijdens de dekolonisatieoorlog slecht waren. Na hun aankomst in Nederland hebben zij het niet veel beter. De Indische Nederlanders hadden alles verloren en waren bang gedood te worden. Er was tijdens de dekolonisatieoorlog geen drinken, geen voedsel, geen werk en geen inkomen. Velen stierven door de honger en door ziekte. Het was niet veilig op straat, maar het was ook niet veilig thuis. Door zich voor dood voor te doen, bestond er in gevaarlijke situaties de kans om te overleven.

De Indische Nederlanders zagen in dat er geen toekomst was in Indonesië. Aangekomen in Nederland hebben de Indische Nederlanders nog steeds niets. De elektriciteit

werkte vaak niet, er was geen geld, er waren geen opties, geen spullen en er was geen toekomst. De woonruimtes waren vaak te klein voor de gehele familie. De Indische Nederlanders leefden in armoede:

“Wij zaten op houten vloeren, met geleende stoelen, geleend bestek.

We zaten op, ik kan me nog goed voor de geest halen dat er een, eh... Een hutkoffer stond. En daar stonden dan onze geleende borden op. En daar aten we van. En het was echt pure armoede. En in die pure armoede, die tot en met 19... Zeg maar '51 heeft dat wel geduurd.” Leo Tho Neijenhuis, *Wat komen jullie hier doen?* (2015)

Het merendeel van de Indische Nederlanders werd opgevangen in voormalige concentratiekampen. De mensen sliepen in barakken, kinderen speelden op het terrein omheind met prikkeldraad. De leefomstandigheden waren slecht en de concentratiekampen waren volgens Fokko Muller soms onbewoonbaar:

“En juist in de vrouwenbarak met die kleine kinderen... Zat midden in de barak een heel groot gat. Kinderen hadden erin kunnen vallen. Alles wat liep, moest om dat gat heen. Heel de vloer van de barak ging op en neer. Want het was een gammele zaak natuurlijk. Het was aan het rotten en zo. Plus dat er een stuk uit was. Er zat geen houvast aan. Dat was de slaapgelegenheid van de vrouwen. En de mannen? Rechts in de barak. Daar sliepen alleen mannen.” Fokko Muller, *Wat komen jullie hier doen?* (2015)

De elektriciteit deed het vaak niet. De verwarming deed het niet. Zelfs het warme water was schaars. De omstandigheden in de opvangcentra in Nederland waren slecht en de Indische Nederlanders moesten er ook nog voor betalen. Tijdens de opvang in de oude concentratiekampen krijgt Maud Muller haar eerste kindje. De schaarsheid van middelen maakte het lastig om normaal te leven, maar de Indische Nederlanders klaagden niet:

“We hebben het ontzettend koud gehad. We moesten alles met koud water doen hè? ...Ook de was van de baby... Met koud water. We hadden er een bakje warm water naast... Om af en toe de handen warm te krijgen. Misschien dat ik daardoor ook die reuma heb opgelopen. Door het koude water. We leefden van het salaris van mijn man. Maar dat werd 60% ingehouden voor kost en inwoning in het kamp. En 40% mochten we zelf besteden, aan kleding, eten en dergelijke. We hebben...Ja... Eigenlijk er nooit bij nagedacht waarom ze dat deden. Waarom wij zo weinig geld kregen. Je

was al blij dat je een dak boven je hoofd had.” Maud Muller, *Wat komen jullie hier doen?* (2015)

4.2.4. Vrouwen als slachtoffers en helden

Ook is uit de verhalen op te maken dat veelal vrouwen het slachtoffer zijn geweest van de Indonesische Pemuda's. Vaak was er geen ontkomen aan. Sommige werden overvallen en verraden door Indonesiërs die zich eerst voordeden als barmhartige Samaritaan. Vrouwen werden onteerd, verkracht en op een onmenselijke manier voor dood achtergelaten. Leonore Sinsu-Andries maakte mee hoe vrouwen op een onmenselijke wijze om het leven kwamen:

“Aan die boom werden om beurten vrouwen vastgebonden. Door de wimpers van mijn neergeslagen oogleden... Zag ik toen een schouwspel zo stuitend, zo weerzinwekkend... En afgrijselijk in zijn realiteit... Dat het wellicht zijn weerga in de geschiedenis niet vindt. Geheel opgaande in hun luguber bedrijf drilden de beulen...- de voorvechters der vrijheid - hun bamboesperen... Om die daarna met al hun kracht in het geslachtsorgaan van het hulpeloze slachtoffer te drijven. Zij doorboorden de bewuste plaats in het onderlijf net zo lang met hun bamboesperen... Totdat de ongelukkige door de verwondingen en het bloedverlies de geest gaf. De lijken werden dan in de Kali Mas geworpen, achter het gebouw van de Simpang Club.” Leonore Sinsu-Andries, *Archief van tranen 1: Bevrijding zonder vrede* (2012)

Na de Tweede Wereldoorlog komen de vrouwen en kinderen vrij uit de kampen. Ze zijn ziek, verzwakt en worden afgevoerd naar een veilige plek. Ze weten dat ze onderweg aangehouden kunnen worden door Indonesische verzetsstrijders en nemen de nodige maatregelen. Leo Tho Neijenhuis vertelt over de acties op de verzwakte vrouwen en kinderen die geëvacueerd werden:

“In de periode die wij dan Bersiap-periode noemen... Waren werkelijk enorme moordpartijen aan de gang. De mensen hebben er geen idee van wat dat was. Want, Eh... De Pemuda's... Die, eh, die, eh... Zogenaamde verzetsstrijders... Attaqueerden vrouwen en kinderen. Die doodziek, met hongeroedeem, totaal verzwakt... Uit die kampen kwamen. En met legertrucks werden ze eruit gehaald. En aan de kanten werden matrassen gehangen... Als kogelvanger. Want die trucks werden tegengehouden in de oerwouden... En dan werd er met of met automatische geweren... Op de vrouwen en kinderen geschoten... Maar ik weet dat ze ook handgranaten...In die auto, tussen die vrouwen en kinderen gooiden.” Leo Tho Neijenhuis, *Wat komen jullie hier doen?* (2015)

Daarbij is het opvallend dat in de verhalen van getuigen vol lof wordt gesproken over de kracht van de vrouwen en moeders. De getuigen vertellen hoe zij als kind opkijken naar hun moeder. Ze worden geprezen voor hun doorzettingsvermogen en hun kracht om niet te klagen over de omstandigheden waarin zij zich bevinden:

“Kijk, dat is mijn moeder. Maar als ik denk wat ze al die jaren heeft gedaan... Om ons door de oorlog heen te slepen... Al die vrouwen zonder mannen, zonder inkomen. Die hun kinderen toch wel vier jaar lang... Door die oorlog heen gesleept hebben. En zonder klagen. Nooit geklaagd. En daar heb ik bewondering voor. ... Ik vind het heel knap wat die vrouwen toen gedaan hebben. En er zijn enorm veel moeders die dat gedaan hebben.” Tine Douwes, *Buitenkampers* (2013)

4.2.5. Nog maar een kind

Een ander onderwerp dat duidelijk naar voren komt in de ervaringsverhalen, is dat de getuigen nog maar een kind zijn als zij de dekolonisatieoorlog (met daarbij de Bersiap) en de repatriëring naar Nederland meemaken. Mede door hun leeftijd begrijpen zij soms niet wat er allemaal gebeurt of zijn zij zich niet bewust van bepaalde gebeurtenissen. Een voorbeeld hiervan is het verhaal van Winny Intveld; zij had niet door wat de onafhankelijkheid van Nederlands-Indië zou betekenen voor haar Indisch-Nederlandse familie en haarzelf:

“Toen werd dus omgeroepen dat Nederlands-Indië... Nu Indonesië geworden is. En dat het een onafhankelijke, zelfstandige staat werd. En dat was, eh... Wij begrepen het niet zo goed. Wij kinderen. Maar mijn moeder, mammie, wist dat natuurlijk donders goed. Wat dat zou inhouden.” Winny Intveld, *Buitenkampers* (2013)

Ook ervoeren de kinderen de periode na de Tweede Wereldoorlog als een gevaarlijke en enge periode. Kinderen leden honger, werden ziek en overleden door de slechte omstandigheden. Peter Steenmeijer vertelt het verhaal van zijn broer, die zich samen met zijn moeder moest verstoppen in deze gevaarlijke periode:

“Het was een enorme enge en gevaarlijke periode. En zij heeft... met mijn oudere broer Hugo...toen was hij dus ongeveer drie jaar oud...Heel lang, ...Eh...Hebben ze zich moeten verstoppen in een soort kast in ...Eh... Dat huis. En dan hadden ze geen eten, geen drinken.” Peter Steenmeijer, *Archief van Tranen 2: De onschuld vermoord* (2013)

Later overlijdt de broer van Peter door ziekte die hij waarschijnlijk heeft opgelopen door de honger en het ondervoed zijn.

Naast dat kinderen de periode als eng ervoeren en niet begrepen wat er gebeurde, werden kinderen ook het doelwit van de acties van Indonesiërs en sympathisanten. Elly Roskam heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog buiten de kampen gezeten en is zeven jaar wanneer zij in aanraking komt met de bruutheid van de vrijheidsstrijders:

“Ik was zeven jaar... Nee, zeven of zes jaar...Wat bleek: Er komen Japanners met Indonesiërs... en die zochten allemaal Hollandse mensen of Indo's. En... En ik hield me schuil in de spelonk bij de rivier. Nou, en die hele groep ging weg. En toen bleek achteraf dat zo'n Japanner mij ontdekt had. En deze man heeft mij verkracht. En geschopt. En misbruikt. Van alles en nog wat gedaan. Hij dacht, want ik denk dat ik was flauwgevallen...ik ademde niet meer, toen had hij mij in de kali geduwd. Toen was het tegen de avond. En... Toen werd ik wakker en ik zag allemaal lijken drijven in de kali. Toen dacht ik: Godzijdank dat ik nog leef.” Elly Roskam, *Buitenkampers* (2013)

Kinderen zagen lugubere taferelen die kinderen van een jaar of 9 á 10 niet horen te zien. Ze zijn voor het leven getekend. Hans Pustelnik maakt als kind de dood van dichtbij mee:

“Mijn broer was 10 en ik was 9 toen. En die honden die blaften voor een hele tijd. Na een tijdje hielden die honden op met blaffen... En toen zijn we allemaal weer terug naar bed gegaan. En omdat wij altijd naar mevrouw Belzer gingen... Zijn mijn broer en ik de volgende dag dus naar haar toe gegaan. En toen heb ik haar gevonden. Er was niks over van mevrouw Belzer. Ze had geen... Haar armen waren ergens anders en haar benen waren ergens anders. Er was alleen maar een lichaam daar. Eh, ja. En erg veel bloed.” Hans Pustelnik, *Buitenkampers* (2013)

In deze periode wordt het de kinderen lastig gemaakt om kind te zijn. Een periode waarbij de kinderen dingen meemaken waarmee volwassenen waarschijnlijk niet eens normaal kunnen omgaan. Toch blijven de gedachtes van de kinderen kinderlijk, zoals op te maken is uit de herinneringen van Hans Pustelnik:

“En eh...Het eerste wat ik dacht... Toen ik dat zag...Wij zullen nooit meer lekkere koekjes krijgen van mevrouw Belzer.” Hans Pustelnik, *Buitenkampers* (2013)

4.2.6. Bescherming van Japanners

In de ervaringsverhalen wordt over het algemeen positief gesproken over Japanners. Wél geven de getuigen aan dat de Japanners de Indonesische jongeren hebben opgejut en geïndoctrineerd tijdens de bezetting. De Indonesiërs waren bang voor de Japanners. Na de Tweede Wereldoorlog bleven de Japanners nog steeds in Nederlands-Indië. Sommigen sympathiseerden met de Indonesische vrijheidsstrijders, maar uit het merendeel van de ervaringsverhalen blijkt dat de onderdrukkende Japanner ineens de beschermer werd van de Indische Nederlanders. De kampen waarin de Indische Nederlanders hadden gezeten tijdens de Tweede Wereldoorlog werden beschermingskampen. Ook buiten de kampen beschermen de Japanners de Indische Nederlanders. Leo Tho Neijenhuis dankt zijn leven aan een Japanner:

“Dat gekrijs, dat geschreeuw, dat is... Onvergetelijk. En op het moment dat ze eraan komen bij ons op de coupé...Eh... Kregen wij bescherming van nota bene een Japanner... Die ons jarenlang onderdrukt had. En die zette het bajonet op z'n geweer. Verordonneerde m'n moeder en mij...Eh...Om onder een bank te gaan liggen van de trein. En dan onder een andere bank lagen mijn twee zusters. Hij zette z'n bajonet op het geweer... en op het moment dat ze eraan kwamen waarschuwde hij ze... En ze liepen door. En hij stak ze gewoon overhoop. En schoot ze overhoop. Dus ze taaiden meteen af. En zo zijn wij eigenlijk ontkomen. Het was op 't randje van de dood.” Leo Tho Neijenhuis, *Wat komen jullie hier doen?* (2015)

Ook Herman Bussemaker beschrijft de Japanners als beschermers van Nederlanders in zijn verhalen. Het was een vreemde situatie nu de Japanners ineens beschermers waren geworden. De buitenkampers hadden alleen minder geluk, zij waren vrij en de bescherming van de Japanners was daarom minder intensief dan de bescherming waarvan de Nederlanders in de kampen genoten:

“Je ziet inderdaad dat in die paar maanden na de Japanse capitulatie...De Bersiap om zich heen grijpt. Men zocht, men zocht in feite... Mensen die de Nederlandse regering of het koloniale bewind steunden. Dat waren dus de Indische Nederlanders die niet in de kampen zaten. De Nederlanders die in de kampen zaten, werden beschermd door hun vroegere vijanden: de Japanners. Wat op zich vreemd was. Maar Indische Nederlanders waren volstrekt vogelvrij.” Herman Bussemaker, *Buitenkampers* (2013)

4.2.7. Identiteit

Erg opvallend aan de ervaringsverhalen is, dat de Indo-Europese getuigen allemaal spreken over identiteit. De Indo-Europeanen zijn enerzijds geen volbloed Nederlanders maar worden in Indonesië wel gezien als Nederlander. Ze horen nergens bij, zijn nergens veilig en de buitenkampers worden door Nederlanders in kamp gezien als verrader:

“Wij zijn buiten de kampen gebleven... Want we hoorden nergens bij. Niet bij de Hollanders en niet bij de ... Eh... Javanen. En als we langs de kampen liepen van de Europeanen... dan riepen ze: vuile verrader! Maar wat konden wij eraan doen? Niks natuurlijk.” Winny Lemette, *Buitenkampers* (2013)

De Indo-Europeanen zijn altijd opzoek geweest naar hun identiteit. ‘Wie zijn wij? En wat zijn wij?’ Ze hebben Nederlands en Indisch bloed, maar horen bij geen van de landen:

“Wij hebben Nederlands bloed in ons en wij hebben Indonesisch bloed in ons. Dus wij weten ook niet... Wij behoren niet bij Indonesië... En wij behoren niet bij de Nederlanders. Hè. Wat zijn wij eigenlijk? Indo? En soms, eh... Raakt het jou. Weetje, Wat zijn wij eigenlijk?” Louise Brugman, *Buitenkampers* (2013)

De kinderen uit gemengde gezinnen krijgen een Nederlandse opvoeding, Nederlands onderwijs, spreken Nederlands en moeten proberen niet onder te doen voor een Nederlands kind. Als men als Indo-Europeaan in Nederland een Europees uiterlijk had, was het leven een stuk gemakkelijker. Toch hielden de Indo-Europeanen, ondanks hun Nederlandse achtergrond en opvoeding, altijd een onwelkom gevoel en voelden ze zich een vreemdeling:

“Ik heb niet het gevoel, ondanks dat ik in Nederland mocht vertoeven...dat ik hier welkom was. In Indonesië verwacht je, omdat je de Nederlandse taal hebt... En de Nederlandse etiquette kent... Dat je gewoon één van ons eh... Van hun bent. En dat blijkt dus niet zo te zijn. Ik was en blijf een vreemdeling.” Max Ferdinandus, *Andere tijden: Tussen wal en schip* (2011)

De Indo-Europeanen besloten zich aan te passen en hun verhalen te verzwijgen. Zo zouden zij niet opvallen binnen de Nederlandse maatschappij.

4.2.8. Zwijgende herinneringen en trauma's

Een ander opvallend onderwerp dat in de verhalen naar voren komt, is het zwijgen over de herinneringen aan Nederlands-Indië ondanks dat zij deze herinneringen wel meenamen naar

hun vaderland. Naast dat zij ook wel fijne herinneringen hebben aan hun jeugd, is het merendeel van de herinneringen pijnlijk en traumatiserend. Er werd en wordt liever niet over de pijnlijke gebeurtenissen gesproken, zelfs niet binnen de familie. Dit was ook het geval bij Peter Steenmeijer thuis:

“Maar eigenlijk werd er nooit over gesproken. Die kist bleef dicht. En die is al die jaren altijd mee verhuisd... Van het ene huis naar het andere, maar hij bleef dicht. En het was altijd, ik kan wel zeggen, een soort van taboe. Er werd niet over gesproken.”
Peter Steenmeijer, *Archief van Tranen 2: De onschuld vermoord* (2013)

Sommige getuigen hebben de gebeurtenissen die zij hebben meegemaakt verdrongen. Jaren later komen deze herinneringen weer boven en beginnen zij zelfs de getuigen te achtervolgen. Leo Tho Neijenhuis doet zelfs een zelfmoordpoging om van zijn trauma's verlost te zijn:

“In 1973 werd ik opgenomen bij professor Bastiaans. En eh... Toen was ik in een zeer belabberde staat. Had toen al een poging tot zelfmoord gedaan. Kon niet meer slapen. Enorme nachtmerries. Continu werd ik geconfronteerd met geschreeuw... Gehuil, vanuit de kampen. Al die beelden kwamen maar weer los, en los en los. En ik was in een zeer deplorabele toestand, fysiek, geestelijk. Ik was dood- en doodmoe.” Leo Tho Neijenhuis, *Wat komen jullie hier doen?* (2015)

Het verzwijgen van de herinneringen heeft niet alleen consequenties voor de getuigen zelf, maar ook voor hun nakomelingen. In verschillende verhalen komt naar boven dat de kinderen de last van hun ouders onbewust hebben 'meegenomen'. Het zwijgen van de ouders wordt overgenomen door de kinderen.

Het was voor veel getuigen lastig om over het verleden te praten, omdat het zo pijnlijk was. Het wordt verdrongen en pas op latere leeftijd komen de verhalen boven. Ze blijven voor het leven getekend. Toch willen er ook een aantal dat de verhalen wel verteld worden. De moeder van Harry Mertens is heel haar familie kwijtgeraakt tijdens de Bersiap. Per toeval is zij ontkomen. Zij ging in haar eentje naar Nederland en kon haar verhaal nergens kwijt:

“Hier hoor je dan alles over WOII, over wat de Joden is overkomen. Dat is natuurlijk ook verschrikkelijk. Maar je hebt ook je eigen verhaal en je kan het nergens kwijt. En niemand snapt het. Ik denk dat dat heel erg veel invloed heeft gehad... Mijn moeder vindt het zelf heel moeilijk... Of die wil eigenlijk niet het nog een keer vertellen. Zij heeft mij gevraagd of ik dat wil doen.” Harry Mertens, *Archief van Tranen 2: De onschuld vermoord* (2012)

Uit de ervaringsverhalen is op te maken dat niet alleen de Indische Nederlanders nog niet klaar waren om hun verhaal te vertellen, maar ook dat Nederland nog niet open stond voor de verhalen van de Indische Nederlanders. Zij hadden hun eigen Wereldoorlog te verwerken en hun eigen land in wederopbouw. Het was zelfs zo dat de psychiaters in Nederland nog nooit mensen hadden behandeld die de jappenkampen hadden meegemaakt en de strijd die daarop volgde. Het gevoel van onbegrip werd hiermee versterkt. Met de jaren hebben de getuigen van de dekolonisatieoorlog lotgenoten kunnen vinden waarmee zij hun leed kunnen delen, maar veel verhalen zijn nog verzwegen.

4.3. Kernthema's

De bovengenoemde acht thema's laten een beeld zien van de dekolonisatieoorlog, de daaropvolgende repatriëring en de Indische Nederlander zelf. Deze thema's zijn op te delen in twee kernthema's. Deze kernthema's beschrijven en verklaren de gevonden thema's in de ervaringsverhalen en zorgen ervoor dat er een antwoord gegeven kan worden op de vraag: Wat is de beeldvorming over de dekolonisatie van Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders, aan de hand van oral history in recente documentaires? In deelparagraaf 4.3.1. zal het kernthema 'Genocide' worden toegelicht en in deelparagraaf 4.3.1. het kernthema 'de Indisch Nederlandse identiteit'.

4.3.1. Genocide

Eén van de kernthema's uit de ervaringsverhalen van Indische Nederlanders is de genocide die zich heeft afgespeeld tijdens de dekolonisatieoorlog. Uit de analyse kwam er namelijk naar voren dat de Pemuda's op een wrede manier optraden tegen de Indische Nederlanders. De dekolonisatieoorlog laat zien dat er sprake was van raciale 'othering' (Luttikhuis en Moses, 2014). Een gehele groep werd gestraft voor zijn afkomst en iedereen die samenwerkte met de groep van Nederlandse afkomst werd ook gestraft. Dit kwam erop neer dat Nederlanders en Indo-Europeanen vermoord werden (Frederick, 2012; Poeze, 2012). Families werden uit elkaar gerukt, velen vonden de dood en de leefomstandigheden waren volgens de getuigen slecht. De Indische Nederlanders waren nergens veilig en vrouwen en kinderen waren veelal het doelwit. De wreedheden die in de verhalen naar voren komen passen binnen de postkoloniale thema's die naar voren komen in het gebundelde werk van Luttikhuis en Moses (2014).

De slechte leefomstandigheden tijdens de dekolonisatieoorlog passen binnen de visie van Cribb (geciteerd in Frederick, 2012) waarbij er sprake is van genocide van personen van een gemengde afkomst. Ook de visie van Kreike (2012) komt terug in de verhalen. Er is sprake van een indirecte genocide bij de getuigen die buiten de kampen woonden in de

Kampongs, de 'Buitenkampers'. Uit de verhalen is namelijk op te maken dat de getuigen getraumatiseerd zijn, dat er honger werd geleden en mensen ziek werden. Sommigen hiervan moesten dit met de dood bekopen.

4.3.2. De Indisch Nederlandse identiteit

Een ander kernthema dat dominant terugkomt in de verhalen van de getuigen is de Indisch Nederlandse identiteit. Deze identiteit kenmerkt zich door het 'nergens bij horen'. De getuigen zijn niet Nederlands en ook niet Indonesisch. Ze voelen zich aan hun lot overgelaten. Mede doordat de getuigen nog een kind waren op het moment dat zij de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring meemaakten, zijn hun karaktereigenschappen vanaf dat moment beïnvloed. Uit de verhalen is op te maken dat ook de Nederlandse staat hierbij een rol heeft gehad. Ze hebben als overheid van het vaderland van de getuigen gefaald.

4.3.2a. Indisch zwijgen

Uit de verhalen komt bovendien naar voren dat de herinneringen van de Indische Nederlanders zijn verzwegen, zodat de Indische Nederlanders zich makkelijker konden aanpassen aan de situatie in Nederland. Dit verzwijgen komt ook voor in de dekolonisatieoorlog van Frans-Algerije, waarbij er uit schaamte een lange tijd gezwegen werd (Leydesdorff, 2004), en in het post-Holocaust tijdperk (Levy & Senaider, geciteerd in Scagliola, 2007). Het zwijgen blijkt daarbij een kenmerk te zijn van de Indisch Nederlandse identiteit, meer nog dan bij de teruggekeerde Joden, verzetsstrijders, politiek gevangenen en dwangarbeiders. De Indische Nederlanders waren anders dan de doorsnee Nederlander. Ze voelden zich onbegrepen en daardoor een tweederangsburger. De Nederlandse bevolking wist niet wat de Indische Nederlanders in Nederland kwamen doen en hadden geen idee van wat de Indische Nederlanders overkomen waren. De herinnering aan de gebeurtenissen in de kolonie is een culturele afasie (Bijl, 2012). Daarbij is de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in Nederland dominantier dan de herinneringen aan de gebeurtenissen in de voormalige kolonie (Raben, 2001). Dit houdt in dat de herinneringen alleen de koloniale oorlog een competitief verband hebben met de herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog (Ooijen & Raaijmakers, 2012). Uit de verhalen is op te maken dat de Indische Nederlanders besloten niet te klagen en besloten blij te zijn met het dak boven hun hoofd. Door hun ervaringsverhalen niet te vertellen, vielen ze niet op en waren ze de Nederlandse bevolking niet tot last. Die waren tenslotte bezig met de wederopbouw van hun land. Het 'Indisch zwijgen' werd om die reden een algemeen gebruikte term voor het zwijgen van de Indische Nederlanders.

Dit Indisch zwijgen had daarnaast tot gevolg dat zelfs kinderen van de getuigen het zwijgen overnamen. Zo blijkt uit de verhalen dat de getuigen van de dekolonisatieoorlog met pijnlijke verhalen liepen en zichtbaar verdriet hadden, zelfs hun verhaal niet kwijt konden bij familie. Bij een enkele getuige waren de herinneringen zo heftig dat hij op latere leeftijd een poging deed tot zelfmoord om van zijn lijden verlost te worden. Ook uit de andere verhalen van de getuigen blijkt dat, doordat zij de gebeurtenissen als kind hebben meegemaakt, hun herinneringen op latere leeftijd helderder boven komen.

5. Conclusie

Het doel van dit onderzoek was de beeldvorming te achterhalen van de dekolonisatieoorlog in Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring naar Nederland aan de hand van ervaringsverhalen in documentaires. Deze ervaringsverhalen uit vijf documentaires geproduceerd na 2011 zijn aan de hand van een inhoudsanalyse geanalyseerd. In paragraaf 5.1. zullen de belangrijkste resultaten van het onderzoek besproken worden en zal een antwoord worden gegeven op de hoofdvraag: Wat is de beeldvorming over de dekolonisatie van Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders, aan de hand van oral history in recente documentaires? Deze vraag is opgedeeld in twee deelvragen:

DV 1: Welke ervaringsverhalen over de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring komen er aan bod in de documentaires?

DV 2: Wat is de functie van de ervaringsverhalen over de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring in de documentaires?

Vervolgens zal in paragraaf 5.2. een theoretische reflectie worden gegeven op de gevonden resultaten en zal het hoofdstuk worden afgesloten met in paragraaf 5.3. de beperkingen van het onderzoek en aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

5.1. Beantwoording hoofd- en deelvragen

Met de hoofdvraag van het onderzoek is ervan uitgegaan dat er een verband bestaat tussen beeldvorming over het koloniaal verleden en ervaringsverhalen van Indische Nederlanders in documentaires. Tijdens het onderzoek stonden de twee begrippen oral history en beeldvorming centraal. Uit de resultaten is op te maken dat de ervaringsverhalen over de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring elkaar opvolgen. Zo komen er emotionele/traumatiserende ervaringsverhalen naar voren, waarin de getuigen spreken over de wreedheid van de Indonesiërs. Deze verhalen zijn afkomstig van Indische Nederlanders. De personen die tijdens of na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië woonden en daar status 'Nederlander' hadden of in afwachting waren van deze status. Ook de Molukkers behoren tot deze groep (Beets, Huisman & Van Imhoff, 2003).

In de documentaires komen de verschillende soorten Indische Nederlanders aan bod, de Totoks, de Indo-Europeanen en de Molukkers. Hun verhalen laten twee belangrijke thema's zien. De genocide tijdens de dekolonisatieoorlog waarbij een gehele bevolkingsgroep werd bedreigd om hun afkomst en de Indisch Nederlandse identiteit. Het nergens bij horen heeft impact gehad op de individuele Indische Nederlander en heeft bij ieder sporen achtergelaten. Hun identiteit heeft niet alleen te maken met de dingen die de Indische Nederlanders hebben meegemaakt in Indonesië en op wat voor leeftijd zij dit hebben meegemaakt, maar ook met hoe ze behandeld zijn bij aankomst in Nederland. De manier waarop de Indische Nederlandse repatrianten met de situatie zijn omgegaan hebben ook

consequenties gehad voor hun nakomelingen. Zo is uit de analyse gebleken dat het aanpassen aan de situatie, het niet klagen, het zo min mogelijk opvallen en het niet onder willen doen voor een Nederlander, kenmerkend zijn voor de Indische Nederlanders. De Indische Nederlanders hebben zichzelf het zwijgen opgelegd en hun kinderen hebben dit overgenomen.

Wanneer men kijkt naar de documentaires in hun geheel, past het gebruik van de ervaringsverhalen in de documentaires bij de soort documentaires. Aangezien de documentaires over het algemeen observerend en verklarend zijn, kan er gesteld worden dat de documentaires de kijker thuis iets willen vertellen, iets willen uitleggen. De ervaringsverhalen ondersteunen daarbij het beeld dat van de werkelijkheid geschapen wordt en reconstrueren de gebeurtenissen. De documentaires gaan in op de koloniale geschiedenis en proberen daarbij niet het beeld hiervan op te dringen aan de kijker, maar begeleiden de kijker door de context te schetsen van de verhalen. Hierbij stuurt de documentaire de kijker wel naar een bepaalde richting voor de interpretatie van de ervaringsverhalen.

Om antwoord te geven op de hoofdvraag ‘Wat is de beeldvorming over de dekolonisatie van Nederlands-Indië en de daaropvolgende repatriëring van Indische Nederlanders, aan de hand van oral history in recente documentaires?’: Uit de analyse komt het beeld naar voren dat de dekolonisatieoorlog en de repatriëring de Indische Nederlanders hebben getekend voor het leven. Niet alleen het leven tijdens de dekolonisatieoorlog was slecht, maar ook bij aankomst in Nederland werd het leven niet veel beter. Het zijn emotionele, en tijdens de dekolonisatieoorlog traumatiserende, gebeurtenissen geweest die de vorming van een Indisch Nederlandse identiteit bepaalden.

5.2. Theoretische reflectie

De onderzochte documentaires laten meerdere verhaallijnen zien maar hebben in de essentie dezelfde hoofdthema's en richten zich daarbij op de historische echte wereld. In die zin past de conclusie bij de theorie van Nichols (1991). Er is sprake van een constructie van de werkelijkheid waarbij de ervaringsverhalen betekenis geven aan het onderwerp: het koloniaal verleden van Nederland. De verhalen fungeren als bewijs en reconstrueren de context van bepaalde gebeurtenissen (Thompson, 2000; Leydesdorff, 2004). Hierbij wordt het standpunt van de documentaire naar voren gebracht door de voice-overs en interviews en stuurt deze de kijker naar een bepaalde interpretatie (Nichols, 1991, 2010).

De bovengenoemde conclusie met betrekking tot het kernthema ‘Genocide’ past binnen de theorieën over dekolonisatieoorlogen van Luttikhuis en Moses (2014) die laten zien dat er in zo'n periode sprake is van raciale othering. Er vond een genocide plaats tegen de Indo-Europeanen, de Indische Nederlanders. Dit komt overeen met de visies van Kreike

(2012), Cribb (geciteerd in Frederick, 2012) en Poeze (2012). Er was sprake van een sociale revolutie.

Ook het andere kernthema 'de Indisch Nederlandse identiteit' past binnen de constatering van Freriks (2015). Hij spreekt over vergeten verhalen en verzwegen herinneringen als het gaat om dekolonisatie van Nederlands-Indië. Uit de ervaringsverhalen van de Indische Nederlanders is onder andere naar voren gekomen dat tot op de dag van vandaag verhalen verborgen zijn gebleven én blijven. Soms schoten woorden te kort, brachten de herinneringen zoveel emoties met zich mee waardoor het vertellen in eigen persoon niet meer mogelijk was of lastig ging. Het verzwijgen van de herinneringen leek na de aankomst in Nederland de beste optie voor de Indische Nederlanders, het zwijgen was veilig. Dit past binnen de 'vergeven en vergeten' houding die Scagliola (2007) noemt. De stiltes over de gebeurtenissen zijn kenmerkend voor het postkoloniale tijdperk. Toen de Indische Nederlanders aankwamen in Nederland heerste er onwetendheid, maar door het zwijgen van de repatrianten is die onwetendheid er nu nog steeds. Zelfs families lijken niets te weten (Scagliola, 2007). Binnen de Nederlandse samenleving is er sprake van een culturele afasie (Bijl, 2012). Volgens Bijl (2012) is de culturele afasie kenmerkend voor kwesties uit het koloniaal verleden in Westerse samenlevingen. Het koloniaal verleden van Nederland is vanaf de dekolonisatieoorlog en de repatriëring niet bekend bij het Nederlandse volk. De herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog zijn daarentegen wel bekend en daarmee dominante herinneringen in de Nederlandse samenleving (Raben, 2001). Aangezien uit de verhalen blijkt dat zelfs artsen en psychiaters niet wisten hoe zij om moesten gaan met de trauma's van Indische Nederlanders, maar wel met die van de Joodse bevolking, kan er gesteld worden dat er een competitief verband bestaat tussen de herinneringen aan de koloniale oorlog en de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Ook dit past binnen de theorie van Scagliola (2002), Bijl (2012) en Ooijer en Raaijmakers (2012). Daarentegen kunnen de verhalen van de Tweede Wereldoorlog in Nederland de verhalen over de repatriëring ook versterken. Zo is in Nederland bekend dat de leefomstandigheden van de Joden in de Nederlandse concentratiekampen slecht waren. Door als repatriant te benoemen dat hij of zij bij de repatriëring in dezelfde concentratiekampen als de Joden zijn opgevangen, kan er draagvlak worden gecreëerd voor de verhalen over de slechte leefomstandigheden bij aankomst in Nederland. In de ervaringsverhalen komen er dus ook vergelijkingen met de Tweede Wereldoorlog naar voren. Bovendien komt er in de verhalen naar voren dat de Indische Nederlanders lotgenoten konden vinden in de verzetsstrijders en Joden van de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Het onderzoek duidt op een overeenkomst tussen het post-Holocaust tijdperk en het postkoloniale tijdperk. Bij zowel de Joden als de Indische Nederlanders is er sprake van trauma, verdringing en vergeten (Leydesdorff, 2004).

Door de getuigen te laten vertellen in de documentaires kan er meer aandacht worden gevraagd voor het koloniaal verleden van Nederland. De koloniale geschiedenis wordt geconstrueerd aan de hand van ervaringsverhalen. De mensen thuis, de Nederlanders, hebben zelf geen directe ervaringen met de dekolonisatieoorlog en de repatriëring en halen hun oordeel uit de documentaires die worden uitgezonden op de televisie. Door de ooggetuigen te interviewen op beeld, worden de onbekende gebeurtenissen gepersonaliseerd. Dit past binnen de theorie van Sontag (2004). De slachtoffers die in dit geval ook de getuigen zijn worden in beeld gebracht en laten zien, mede dankzij hun zichtbare emoties, wat voor gruwelijke dingen er hebben plaatsgevonden tijdens de dekolonisatieoorlog en hoe oneerlijk zij behandeld zijn bij hun aankomst in Nederland. Emoties spelen een belangrijke rol bij het herinneren, terughalen en herleven van bepaalde gebeurtenissen (Bornat, 2010). Het tonen van emoties bij de herinneringen aan de oorlog in Indonesië komt overeen met wat Limpach (2014) zegt in zijn studie over de contraguerrilla-oorlog. De oorlog en dus ook de herinneringen eraan kenmerken zich door emoties van spanningen en uitputting. Ook de emoties die in het boek *De mensen en de woorden* van Leydesdorff (2004) naar voren komen, zoals het 'in de steek gelaten zijn', 'het er niet bij horen' en 'het anders zijn', komen terug in de resultaten van het onderzoek. Zelfs zelfmoord als oplossing zien (Leydesdorff, 2004), wordt bevestigd in de ervaringsverhalen van de Indische Nederlanders, omdat de individuele herinneringen zo heftig zijn. Daarbij is aan de hand van de verhalen niet te achterhalen of het spreken over de Japanse bezetting makkelijker was dan het spreken over de dekolonisatieoorlog. De individuele herinneringen van de Indische Nederlanders lijken allemaal even emotioneel en even lastig te zijn om over te spreken. De bevindingen van Stoler en Strasslers (2002) dat in de herinneringen aan het koloniaal Indonesië het makkelijker is om over de Japanse bezetting te spreken dan over de herinneringen aan de dekolonisatieoorlog, is niet terug te vinden in de resultaten van dit onderzoek.

Opvallend is ook dat de slachtoffers in de ervaringsverhalen 'ideale slachtoffers' zijn volgens de theorieën van Moeller (2002), Hoijer (2004) en Vanderveen (2011). De Indonesische Pemuda's hadden het volgens de verhalen vooral gemunt op de vrouwen en kinderen. Zij waren hulpeloos en onschuldig en voldoen daarmee aan de mediavorkeur voor bepaalde typen slachtoffers. Op het gebied van representatie van slachtoffers doen kinderen en vrouwen het in theorie dus 'beter' dan mannen.

Bovendien is het daarbij opvallend dat er in de documentaires helemaal niet wordt gesproken over de excessen begaan door de Nederlandse militairen. De bevindingen van Limpach (2014) en Luttikhuis en Moses (2014) over de gewelddadige acties van Nederland kunnen daarom niet gecontroleerd worden met ervaringsverhalen van de Indische Nederlanders. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de documentaires zich meer focussen op slachtoffers van de Pemuda's tijdens de Bersiap en niet op de slachtoffers van de Nederlandse

militairen. De ervaringsverhalen van Indisch Nederlandse overlevenden moeten het Indisch zwijgen doorbreken, als een vorm van herinneringsactivisme (Leydesdorff, 2004). Het gaat hierbij meer om het doorbreken van en aandacht vragen voor de gebeurtenissen in het koloniale Nederlands-Indië en dan om de aandacht voor de excessen van de Nederlandse militairen.

Tot slot is het interessant dat de ervaringen van de dekolonisatieoorlog en de repatriëring een zwart-wit karakter hebben, het is het één of het ander. In de ervaringen komen er namelijk simpele tegenstellingen terug. Dit zijn tegenstellingen, zoals binnen en buiten het kamp, waarbij de Nederlanders in het Japanse kamp zaten tijdens de Tweede Wereldoorlog en de Indische Nederlanders buiten het kamp woonden, de buitenkampers. Ook in de verhalen over de dekolonisatieoorlog is deze binnen en buiten tegenstelling te vinden. Een andere tegenstelling is die van bedreigen (mishandelen) en beschermen. Deze tegenstelling slaat op de Japanners, waarbij zij eerst de Nederlanders tijdens de Tweede Wereldoorlog bedreigden en mishandelden en tijdens de dekolonisatieoorlog beschermden. Bovendien is in de verhalen over identiteit ook een tegenstelling te vinden, het hier of daar bij horen. Men is Nederlander of men is Indonesiër. Deze simpele tegenstellingen zijn te verklaren door het feit dat de getuigen de ervaringen hebben opgedaan als kind. Ook lijken de verhalen door hun zwart-witte karakter duidelijkheid te scheppen voor de getuige. Het lijkt zo makkelijker om de herinneringen een plek te geven.

5.3. Beperkingen en aanbevelingen

Het doel van dit onderzoek was het achterhalen van de beeldvorming van de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring met behulp van een kwalitatieve inhoudsanalyse. Hoewel de vooraf bepaalde hoofd- en deelvragen van het onderzoek beantwoord zijn, zijn er toch een aantal beperkingen aan het onderzoek. Een kwalitatieve analyse kenmerkt zich door de interpretaties van de onderzoeker. Daarbij bestaat het gevaar dat de onderzoeker bepaalde opvattingen over het hoofd heeft gezien tijdens het analyseren. Voorafgaand aan het onderzoek is geprobeerd deze beperking in de analyse te verkleinen door gedurende het proces de methoden en de stappen te laten beoordelen door de supervisor. Ook is er tijdens de analyse gestreefd naar verzadiging van codes. Er zijn memo's bijgehouden om de keuzes voor bepaalde codes te beargumenteren en om de navolgbaarheid van het onderzoek te bevorderen, is het proces nauwkeurig per stap beschreven, zijn de resultaten van het coderen opgenomen in de Appendix en zijn de transcripties van de ervaringsverhalen op te vragen.

Daarbij is het ook mogelijk het onderzoek verder uit te breiden. In dit onderzoek zijn er slechts vijf documentaires geanalyseerd die geproduceerd zijn na 2011 en zijn uitgezonden om de NPO. Deze vijf documentaires laten het verhaal zien van de Indische Nederlanders.

Maar tijdens de dekolonisatieoorlog was er nog een groep Nederlanders dat betrokken was bij het conflict, de Nederlandse militairen. Ook zij hebben ervaringsverhalen over hun tijd in Nederlands-Indië. Hoewel Scagliola in 2002 en 2007 in haar onderzoek de ervaringsverhalen van de Nederlandse militairen heeft onderzocht, zijn er in de loop der jaren ook aan de kant van de Nederlandse militairen nieuwe verzwegen verhalen naar buiten gekomen. De doofpotmentaliteit is tenslotte karakteriserend voor het postkoloniale tijdperk. Een nieuwe studie naar de ervaringsverhalen die verteld worden, zal dus interessant zijn. Hierbij kunnen de documentaires geproduceerd na 2011 waarin de ervaringsverhalen van de Nederlandse militairen aan bod komen, zoals *Tabee Toean: op patrouille in Nederlands-Indië*, *Andere tijden: Onverwerkte oorlog in Indonesië*, worden meegenomen. Om de resultaten representatief te maken voor de gehele beeldvorming in de Nederlandse media over de dekolonisatieoorlog en de daaropvolgende repatriëring, is er dus groter vervolgonderzoek nodig. Op die manier wordt er inzicht verkregen in de beeldvorming van de dekolonisatieoorlog met meerdere perspectieven op het conflict in Nederlands-Indië. Het onderzoek zal daarmee bijdragen aan de koloniale herinnering van Nederland.

Bovendien is er uit de resultaten op te maken dat de herinneringen simpele tegenstellingen bevatten. Het zijn herinneringen van een kind die zwart-wit van karakter zijn. Een verklaring daarvoor zou kunnen zijn dat door de herinneringen op zo'n zwart-witte manier te zien, de gebeurtenissen duidelijker worden voor de overlevende zelf. Om dit zeker te weten zou er in de toekomst aansluiting moeten worden gezocht bij studies naar kenmerken van herinneringen aan oorlogen. Zo moet er onder andere gekeken worden naar of het zwart-witte karakter een kenmerk is van herinneringen aan oorlogen en waarom deze herinneringen op die manier worden geordend in het geheugen van de getuige. Daarnaast is het, zoals eerder aangegeven, opvallend dat er in de ervaringsverhalen niet wordt gesproken over de politionele acties van de Nederlandse militairen tijdens de dekolonisatieoorlog. Mocht het zo zijn dat de onderzochte documentaires zich alleen richten op de slachtoffers van de Pemuda's en niet op de slachtoffers van de Nederlandse militairen, dan is het alsnog opmerkelijk dat er helemaal niets over de rol van de Nederlandse militairen gezegd wordt. Men zou denken dat juist de Indische Nederlanders meer afweten van het koloniaal verleden. Waarom wordt er dan in de verhalen niet over de daden van de Nederlandse militairen gesproken? Misschien hebben de getuigen hier zelf wel een verklaring voor. Dit onderwerp verdient dus nader onderzoek.

Ook is het publiek eerder geneigd aandacht te geven aan slachtoffers die dichtbij staan. Aangezien dit onderzoek alleen gericht was op de inhoud van de ervaringsverhalen zelf, zou in vervolgonderzoek onderzoek gedaan kunnen worden naar de perceptie van de Indische Nederlanders. En achterhalen of Indische Nederlanders als Nederlander worden gezien en zo meer aandacht krijgen als slachtoffer doordat zij dichterbij de kijker staan.

Daarbij komt er meerdere keren in de ervaringsverhalen van dit onderzoek naar voren dat de Indische Nederlander zich een tweederangsburger voelt. Cottaar en Willems deden in 1984 onderzoek naar de beeldvorming van de Indisch Nederlandse repatrianten, hieruit bleek dat de repatrianten zich in de ogen van de Nederlanders moesten aanpassen en niet mochten klagen. Nu er meer verhalen naar buiten komen over de acties van de Nederlandse militairen en de wrede gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden in Nederlands-Indië, kijken de Nederlanders anders naar de repatrianten uit Nederlands-Indië? Ziet de samenleving deze groep nog steeds als tweederangsburger? Of wat is de beeldvorming van de Indische Nederlander in de samenleving anno nu?

Tot slot zou het onderzoek aangevuld kunnen worden met de motivatie van de getuigen om de verhalen juist nú te vertellen. Wat zijn de beweegredenen van de Indische Nederlanders en wat voor rol hebben (sociale) media gespeeld bij het bevorderen en verzamelen van deze verhalen? Dit onderzoek biedt dus verschillende handvaten voor toekomstig onderzoek. De resultaten van dit onderzoek geven aanleiding om vervolgonderzoek te doen naar de rol die de media hebben gespeeld bij het bevorderen van de ervaringsverhalen, maar ook om onderzoek te doen naar de beeldvorming van de dekolonisatieoorlog vanuit het Nederlandse perspectief waarbij ook de (nieuwe verzwegen verhalen van) militairen worden meegenomen en om te achterhalen wat de beeldvorming is van Indische Nederlanders en de repatrianten in de media en samenleving.

Literatuur en referenties

- Adoni, H., & Mane, S. (1984). Media and the social construction of reality: Toward an integration of theory and research. *Communication Research*, 11, 323 – 340. doi:10.1177/009365084011003001
- Beets, G., Huisman, C., & Van Imhoff, E. (2003). Demografie van de Indische Nederlanders 1930 – 2001 [elektronische versie]. *Bevolkingstrends*, 51(1): 58-66. Verkregen via <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/482F9147-4512-4E9F-B8EF-BDD3E50607E9/0/2003k1b15p058art.pdf>
- Berger P.L., & Luckmann, T. (1966). *The construction of social reality: A treatise in the sociology of knowledge*. New York: Penguin Putnam Inc.
- Bijl, P. (2012). Colonial memory and forgetting in the Netherlands and Indonesia. In B. Luttikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 261-281). New York: Routledge.
- Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen* (Tweede druk). Den Haag: Boom Lemma.
- Bonner, F. (2013). Recording reality: documentary film and television. In S. Hall, J. Evans & S. Nixon (Eds.) *Representation* (2nd ed.) (pp. 60-99). London: Sage.
- Bornat, J. (2010). Remembering and reworking emotions: The reanalysis of emotion in an interview. In R. Perks & A. Thomson (Eds.). *The oral history reader*. New York: Routledge.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. doi:10.1191/1478088706qp063oa
- Cottaar, A. & Willems, W. 1984. *Indische Nederlanders: Een onderzoek naar beeldvorming*. Den Haag: Uitgeverij Moesson.
- De Boer, C. & Brennecke, S. (2003). *Media en publiek: Theorieën over media-impact*. Amsterdam: Boom.
- De Vreese, C.H. (2005). News framing: Theory and typology. *Information Design Journal*, 13(1), 51-62. doi: 10.1075/idjdd.13.1.06vre
- De Wever, B., & François, P. (2003). *Gestemd verleden: Mondelinge geschiedenis als praktijk*. Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur.
- Dijker, A.J. (2010). Perceived vulnerability as a common basis of moral emotions. *British Journal of Social Psychology*, 49, 415-423. doi:10.1348/014466609x482668
- European Broadcasting Union (Producer) (2013a, 19 juni). *The role of public media in guaranteeing democracy* [Speech transcript]. Verkregen via https://www3.ebu.ch/files/live/sites/ebu/files/Publications/Speeches/2013.06.19-ID-EU_Parliament.pdf

- European Broadcasting Union (Producer) (2013b, 7 november). *Freedom of expression and democracy in the digital age* [Speech transcript]. Verkregen via <http://www3.ebu.ch/contents/publications/speeches/freedom-of-expression-and-democr.html>
- Frakking, R. (2012). 'Who wants to cover everything, covers nothing': the organization of indigenous security forces in Indonesia, 1945-50. In B. Luttikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 111-132). New York: Routledge.
- Frederick, W.H. (2012). The killing of Dutch and Eurasians in Indonesia's national revolution (1945-49): a 'brief genocide' reconsidered. In B. Luttikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 133-154). New York: Routledge.
- Freriks, K. (2015, 4 januari) Het 'Indisch zwijgen'. *NRC*. Geraadpleegd op 28 februari 2015, van <http://www.nrcreader.nl/artikel/7779/het-indisch-zwijgen>
- Gilbert, N. (2008). *Researching social life* (3rd ed.). Londen: Sage.
- Groen, P. (2012). Colonial warfare and military ethics in the Netherlands East Indies, 1816–1941. In B. Luttikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 25-44). New York: Routledge.
- Hall, S. (1973). Encoding/decoding. In: S. Hall, D. Hobson, A. Lowe & P. Willis (Eds.), *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural studies, 1972- 1979* (pp. 117-127). Londen: Hutchinson.
- Hall, S. (1997). The spectacle of the other. In S. Hall (Ed.), *Representation. Cultural representations and signifying practices* (pp. 223-290). Londen: Sage.
- Hall, S. (2013). The work of representation. In S. Hall, J. Evans & S. Nixon (Eds.) *Representation 2nd ed.* (pp. 1 – 46). Londen: Sage.
- Hendriks, G. J. (2012). "Not a colonial war": Dutch film propaganda in the fight against Indonesia, 1945–49. In B. Luttikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 198-213). New York: Routledge.
- Höijer, B. (2004). The discourse of global compassion: The audience and media reporting of human suffering. *Media, Culture & Society*, 26(4), 513-531.
doi:10.1177/0163443704044215
- Kreike, E. (2012). Genocide in the kampongs? Dutch nineteenth century colonial warfare in Aceh, Sumatra. In B. Luttikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 45-63). New York: Routledge.
- Leydesdorff, S. (1987). *Wij hebben als mens geleefd: Het Joodse proletariaat van Amsterdam, 1900-1940*. Amsterdam: Meulenhoff.

- Leydesdorff, S. (2004). *De mensen en de woorden*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Limpach, R. (2014). Business as usual: Dutch mass violence in the Indonesian war of independence 1945-1949. In B. Luttikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 64-90). New York: Routledge.
- Luttikhuis, B., & Moses, A.D. (2014). *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia*. New York: Routledge.
- Manschot, B.J.A.M. (1993). *Het zijn de programma's die het 'm doen: Normen en feiten over de televisie-programmering in Nederland, 1972-1992*. Amsterdam: Cramwinckel.
- McGregor, K. (2012). From national sacrifice to compensation claims: changing Indonesian representations of the Westerling massacres in South Sulawesi, 1946-47. In B. Luttikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 282-307). New York: Routledge.
- McManus, J.H. (2009). The commercialization of news. In K. Wahl Jorgensen (Red.), *The Handbook of Journalism Studies* (pp. 218-233). New York, London: Routledge
- Moeller, S.D. (1999). *Compassion fatigue: How the media sell disease, famine, war and death*. New York: Routledge.
- Moeller, S.D. (2002). A hierarchy of innocence: The media's use of children in the telling of international news. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 7(1), 36-56. doi:10.1177/1081180x02007001004
- Nationaal comité 4 en 5 mei. (z.d.). Nederlands-Indie. Geraadpleegd op 11 januari 2016, van <http://www.tweedewereldoorlog.nl/themas/nederlands-indie/>
- Nederlandse Publieke Omroep. (2015). *Speer- en uitgangspunten*. Geraadpleegd op 29 januari 2016, van <https://help.npo.nl/faq/speer-en-uitgangspunten--3>
- Nichols, B. (1991). *Representing Reality*. Bloomington: Indiana University Press.
- Nichols, B. (2010). *Introduction to documentary* (2nd ed.). Bloomington: Indiana University Press.
- Ooijen, I. van, & Raaijmakers, I. (2012). Competitive or multidirectional memory? The interaction between postwar and postcolonial memory in the Netherlands. In B. Luttikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 308-328). New York: Routledge.
- Perks, R., & Thomson, A. (2016). *The oral history reader*. New York: Routledge.
- Plantinga, C. (2005). What a documentary is, after all. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 63(2), 105-117. doi:10.1111/j.0021-8529.2005.00188.x
- Poeze, H.A. (2012). Walking the tightrope: internal Indonesian conflict, 1945-49. In B. Luttikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 176-197). New York: Routledge.

- Pottjewijd, W. (2016, 2 april). Slaven zijn tot slaaf gemaakt: Welke termen uit de Nederlandse geschiedenis kunnen echt niet meer? *Volkskrant Vonk: De andere kant*, p. 7.
- Raben, R. (2001). De Japanse bezetting van Indonesië: beeld en ervaring. Over de bruikbaarheid van de individuele getuigenis voor de geschiedwetenschap. *De nieuwste tijd: contactblad van de Vereniging voor de Geschiedenis van de Twintigste Eeuw*, 1(1), 60-68.
- Raben, R. (2012). On genocide and mass violence in colonial Indonesia. In B. Lutikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 329-347). New York: Routledge.
- Ryan, G. W., & Bernard, H. R. (2003). Techniques to identify themes. *Field Methods*, 15(1), 85–109. doi: 10.1177/1525822x02239569
- Scagliola, S. (2002). *Last van de oorlog: De Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking*. Amsterdam: Balans.
- Scagliola, S. (2007). The silences and myths of a “dirty war”: Coming to terms with the Dutch–Indonesian decolonisation war (1945–1949). *European Review of History: Revue Europeenne D’histoire*, 14(2), 235–262. doi:10.1080/13507480701433901
- Scagliola, S., & De Jong, F.G.M. (2014). Clio's talkative daughter goes digital: The interplay between technology and oral accounts as historical data. In R. Bod, J. Maat & T. Weststeijn (Eds.). *The Making of the Humanities, Volume III: The Modern Humanities* (pp. 511 – 526). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Scheufele, D., & Tewksbury D. (2007). Framing, agenda setting, and priming: The evolution of three media effects models. *Journal of Communication*, 57(1), 9-20. doi: 10.1111/j.0021-9916.2007.00326.x
- Servaes, J., & Tonnaer, C. (1992). *De nieuwsmarkt: Vorm en inhoud van de internationale berichtgeving*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Smelik, A., Buikema, R., & Meijer, M. (1999). *Effectief beeldvormen: Theorie, analyse en praktijk van beeldvormingsprocessen*. Assen: Van Gorcum & Comp. B.V.
- Sontag, S. (2003). *Regarding the pain of others*. New York: Picador.
- Soroka, S., Rhee, J., Rowe, D., Tiffen, R., Andrew, B., Aalberg, T., ... Mazzoleni, G. (2013). Auntie knows best? Public broadcasters and current affairs knowledge. *British Journal of Political Science*, 43(4), 719-739. doi: 10.1017/S0007123412000555
- Stoler, A.L., & Strassler, K. (2002). Memory-work in Java: A cautionary tale. In R. Perks & A. Thomson (Eds.). *The oral history reader*. New York: Routledge.
- Szorenyi, A. (2009). Distanced suffering: Photographed suffering and the construction of white in/vulnerability. *Social Semiotics*, 19(2), 93-109. doi:10.1080/10350330902815816

- Tennekes, J. (1990). *De onbekende dimensie: over cultuur, cultuurverschillen en macht*. Leuven: Garant.
- Thompson, P. (2000). *Voice of the past: Oral history*. Oxford: Oxford University Press.
- Van Gorp, B. (2007). The constructionist approach to framing: Bringing culture back in. *Journal of Communication*, 57(1), 60–78. doi:10.1111/j.0021-9916.2007.00329.x
- Vanderveen, G.N.G. (2011). Trial by media: Stereotypering van daders en slachtoffers. In J.P. van der Leun, E.R. Muller, N. van der Schee, P.M. Schuyt & M.A.H. van der Woude (Red.). *De Vogel Vrij* (pp. 423 – 434). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Vos, K. (2008). *De Indische School: De repatriëring. Geraadpleegd op 26 januari 2016, van* <http://www.tongtong.nl/indische-school/contentdownloads/vos.pdf>
- Wijfjes, H. (2006). Nieuwe wegen voor de publieke omroep in Vlaanderen en Nederland. *Ons Erfdeel*, 49(3), 323-333. Verkregen via <http://www.onserfdeel.be/pdf/wijfjes.pdf>
- Yuanda Zara, M. (2012). 'Trust me, this news is indeed true': Representations of violence in Indonesian newspapers during the Indonesian revolution, 1945-48. In B. Luttikhuis & A.D. Moses (Eds.), *Colonial counterinsurgency and mass violence: The Dutch empire in Indonesia* (pp. 214-239). New York: Routledge.
- Zweers, L. (2013). *De gecensureerde oorlog: Militairen versus media in Nederlands-Indië 1945-1949*. Zutphen: Walburg Pers.

Appendix A: Resultaten axiaal coderen

Teleurgesteld thuiskomen en falende Nederlandse staat	Wreedheid/Genocide
<ul style="list-style-type: none"> • 60% salaris voor kosten en inwoning • Aan lot overgelaten (2x) • Aangespoord door vrienden en familie • Aanpassen aan Nederland • Aanpassen enige oplossing • Achterlaten landgenoten • Afgevoerd in bussen • Alles achterlaten • Alles voor Nederland gedaan • Als Nederlander voorrang • Avontuur (2x) • Behandeld als crimineel • Behoeftte aan vrijheid • Bestemming onbekend • Cultuurshock in eigen land • Geen privacy • Gezellig in opvangcentra • Grote opvang • Hereniging met familie • Huisvesting was slecht • Hulpeloos als verstekeling • Illegaal als verstekeling • Kort geding tegen staat voor uitwijzing • Kregen werk bij aankomst • Landverraders in Indonesië • Leven in cellen • Met nek aangekeken in Indonesië • Nederland alleen bekend van verhalen • Nederland was anders • Nederlandse bevolking tegen besluit van overheid (2x) • Nederlandse staat geen begrip voor Indische Nederlanders • Nederlandse therapeut wist niks van Japanse kampen • Niet blij met verstekelingen • Niet klagen (2x) • Niet onthaald als helden • Niet voorbereid op komst repatrianten • Onbewoonbare barakken • Onduidelijkheid over toelatingseisen • Oneerlijke behandeling (2x) • Onmenselijke behandeling • Oorlog in Nederland onderschat • Op zichzelf • Opgedeeld in groepen • Opgevangen in concentratiekamp (4x) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bamboesperen als wapen • Bijna iedereen dood • Blanke kinderen soms opgegeten • Chaos (3x) • Doorzeefd door kogels • Ergere situatie dan WOII • Europeanen beestachtig vermoord • Europese lijken gedumpt in waterput, ravijn en rivier (8x) • Familie en vrienden afgeslacht (4x) • Familie en vrienden kwijtgeraakt • Geen bevrijding • Geen familie meer • Geëvacueerde kinderen en vrouwen gedood • Geliefden uit elkaar gedreven • Gevaarlijke periode (2x) • Hele wijk uitgemoord • Hoop op vrede (2x) • Huisdieren vermoord • Indonesiërs erger dan Japanners • Indonesiërs geïndoctrineerd door Japanners • Kinderen vermoord • Lastig vriend en vijand te onderscheiden • Lijken begraven door buurman • Lijken respectloos behandeld • Lugubere taferelen • Martelingen en gevangenisstraf voor helpen Nederlanders • Misbruik • Mishandeling en moord • Moeder verloren • Moorden door (islamitische) Indonesiërs • Moslimextremisten achter moorden • Nederlands is slecht • Nog steeds opzoek naar familie • Onschuldige Nederlanders vermoord • Ontering en vernedering van vrouwen • Verkrachtingen met speer • Verminking van lijken • Wrede anti-Nederlandse Pemuda's (4x) • Wrede moorden als sensatie

- Opgevangen in militairrevalidatiecentrum
- Opvang in gevangenis verzwegen
- Opvang in jeugdgevangenis
- Overgebleven verstekelingen teruggestuurd naar Indonesië
- Samen met familie en vrienden
- Sombor weer
- Te koude kleding als gift (2x)
- Te weinig ruimte
- Tijdelijke opvang wordt permanent onderkomen
- Veel onduidelijkheid
- Verbondenheid NL bepaalde verblijfsvergunning
- Verdient aan repatrianten
- Verdrietige en blijde periode
- Verhaal nergens kwijt kunnen
- Verkeerd behandeld
- Verstekelingen in de steek gelaten
- Verstekelingen opgepakt door marechaussee
- Verstekelingen worden gevangenen
- Positieve verwachtingen voor aankomst
- Verzameling onwelkome repatrianten
- Verzoek tot herkrijgen Nederlanderschap genegeerd (2x)
- Visum geweigerd
- Werken als gevangene
- Werken voor zakgeld
- Woningnood

- Wrede nationalistische vrijheidsstrijders

Identiteit

- Gecultiveerd
- Geen (officiële) Nederlander (3x)
- Geen Indonesiër (3x)
- Gezien als Nederlander
- Haten Indonesiërs niet
- Hollands zijn maakt het makkelijker
- Hoop
- Indische Nederlander
- Indo
- Indo-Europeaan
- Indonesisch staatsburger geworden om te overleven (2x)
- Liever zelfmoord dan gedood door Indonesiërs
- Minder door huidskleur
- Nederlands en Indisch bloed (2x)
- Nederlandse cultuur, onderwijs en opvoeding (4x)

Zwijgende herinneringen en trauma's

- Achtervolgt door verleden
- Door herinneringen dichter bij elkaar gekomen
- Emotionele herinnering aan repatriëring als verstekeling
- Emotionele herinneringen (5x)
- Familie beschermt tegen heftige verhalen
- Familiegeschiedenis doorgeven
- Fijne herinnering aan kindertijd in Indonesië (2x)
- Gevoelens en emoties bij herinneringen (2x)
- Herinneringen komen op latere leeftijd terug (4x)
- Herinneringen meegenomen naar Nederland
- Herinneringen verdrongen
- Hulp bij herinneren

- Nederlandse voorouders (2x)
- Nederlandssprekend
- Nergens bij horen (4x)
- Nergens veilig
- Niet meer bevoorrecht (2x)
- Niet onderdoen voor Nederlander
- Niet welkom (2x)
- Nooit geborgenheid gehad
- Onopvallend blijven
- Onwelkom gevoel in Nederland
- Opzoek naar zichzelf
- Rekeninghouden met anderen
- Tweederangsburger (2x)
- Veroveren eigen plaats in de wereld
- Vluchteling naar eigen land (3x)
- Voelt zich Nederlander
- Voor het leven getekend
- Vreemdeling

- Hulp van lotgenoten
- Moeilijk om over herinneringen te praten (3x)
- Niet welkom in Nederland
- Nieuwe verzwegen verhalen van vroeger
- Onbegrepen
- Opzoek en nooit gevonden
- Persoonlijke spullen van familie uit Indonesië
- Pijnlijk om waarheid nu pas te kennen
- Pijnlijke herinneringen aan kindertijd
- Pijnlijke herinneringen werden taboe
- Posttraumatisch stress
- Trauma (4x)
- Verdriet van familie door het verdriet van oma
- Voor zichzelf houden
- Zelfmoordpoging als uitweg voor traumatisch verleden
- Zwijgen heeft impact op nakomelingen (2x)
- Zwijgen over verleden (8x)

Slechte leefomstandigheden

- Alles verloren
- Bang om gedood te worden
- Bang voor wreedheid Indonesiërs
- Bedreigd gevoel
- Elektriciteit was slecht in opvang
- Geen drinken
- Geen opties
- Geen spullen
- Geen toekomst (3x)
- Geen verwarming in opvang
- Geen voedsel
- Geen werk en inkomen (2x)
- Gestorven door honger en ziekte
- Kleine leefruimte in opvang
- Leren aanpassen aan situatie
- Mannen en kinderen gescheiden
- Niet veilig op straat (2x)
- Opzoek naar duidelijkheid
- Opzoek naar eten
- Overleven
- Pijn en wonden

Vrouwen als slachtoffers en helden

- Doelwit van Indonesische vrijheidsstrijders
- Langzame dood
- Lastiggevallen door Indonesiërs
- Meisjes verkracht
- Moeder en andere vrouwen als held
- Moeders en vrouwen klaagden niet
- Niet ontkomen aan islamitische Indonesiërs
- Ontering en vernedering van vrouwen
- Overvallen en verraden
- Sterke moeders en vrouwen
- Trots op vrouwen
- Verkeerde opstandelingen vertrouwd
- Voor dood achtergelaten
- Vrouwen en kinderen aangevallen

- Slapen in barakken
- Slechte maatschappelijke positie
- Thuis niet veilig (2x)
- Vluchten voor dood
- Wachten op de dood

Nog maar een kind

- Andere kinderen overleden
- Begrepen de onafhankelijkheid niet
- De dood gezien
- Gebeurtenissen niet bewust meegemaakt
- Gehoord van een oorlog in NL
- Gespeeld in het kamp
- Getraumatiseerd
- In kamp gezeten
- Ondervoed
- Ziek en zonder hulp

Bescherming van Japanners

- Hulp van Japanner
- Japanner waagt eigen leven voor bescherming Nederlanders
- Leven gered voor Japanner (2x)

Appendix B: Resultaten selectief coderen

